

JUHÁSZ LÍVIA

A KEVESEBB NÉHA TÖBB - AZ ALTERNATÍV BÜNTETÉSEK ÉS A BŰNMEGELŐZÉS KIEMELT SZEREPE A BÜNTETŐ-IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS RENDSZERÉBEN

„Az állam büntetőhatalmának nincs joga életet elvenni. Alkotmányos jogállam nem akasztat!”¹

Szabó András

1. ELŐSZÓ

„A halálbüntetés kérdését Magyarországon napirenden kell tartani.” – hangzott el 2015. tavaszán Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnökének nagy port kavaró kijelentése. Véleménye szerint erre azért lenne szükség, mert a már ez idáig bevezetett három csapás intézménye és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem érte el a kívánt hatást, nem jelent elég erős visszatartó erőt a bűnelkövetők számára.

A halálbüntetés kérdése általában igen súlyos, akár többszörösen is minősülő, erőszakos, élet elleni bűncselekmények elkövetése esetén vetődik fel a közvélemény berkeiben, mondván: megérdemelné! A társadalom megítélése rendkívül punitív, amelyre ezen belül is a punitív-represszív² altípus a jellemző, vagyis számukra az áldozat szenvedése számít a morális alapnak, ehhez képest az elkövető számára legalább azonos, vagy annál nagyobb mértékű szenvedés okozását szorgalmazzák. Az ősi Talio-elv legfőbb támogatói pártolják a halálbüntetést, a hoszszadalmas szabadságvesztés büntetéseket, az elítélteken alkalmazott fizikai erőszakot, fenyítést a szenvedés kiváltása érdekében. Nem hisznek a bűnelkövetők

¹ 23/1990. (X.31.) AB határozat.

² NELLIS, MIKE: Electronic monitoring, satellite tracking and the new punitiveness in England and Wales, in John Pratt – David Brown – Mark Brown – Simon Hallsworth – Wayne Morrison (szerk.), 2005, *The New Punitiveness. Trends, theories perspectives*, 2005, New York, 178.

megváltoztathatóságában, számukra a büntetés legfőbb célja a megtorlás, a represszió, valamint a társadalom védelme a speciális prevenció keretében az újabb elkövetéstől.³

Éppen ezért nem meglepő a nemzetközi egyezményekben lefektetett azon szabály, hogy a halálbüntetés kérdéséről népszavazással nem lehet dönteni. Ennek hátterében a társadalom punitív-represszív beállítottsága áll, félő ugyanis, hogy a szavazók többsége a halálbüntetés visszaállítását mellett tenné le voksát. A jogalkotók a társadalmi megítélésével szemben ennél felvilágosultabb, modernebb nézeteiket vallanak. Ez az ún. humanista-rehabilitációs⁴ megközelítés, mely alapján az alkalmazott erőszak csupán a „szükséges rossz” egy magasabb morális cél, a társadalom védelme érdekében, a büntetés elsődleges célja pedig az elítélt átnevelése, rehabilitációja, végső soron pedig a társadalomba való reintegrációja. Ebbe a fel fogásba a halálbüntetés nem fér bele, hiszen a büntetés célja nem valósulhatna meg.

2. A HALÁLBÜNTETÉS TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

A halálbüntetésnek hosszú időkre visszanyúló hagyománya volt szerte Európában. Magyarországon Szent István törvényeitől a Csemegi-kódexen át a büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénnyel bezárólag halállal rendelték büntetni egyes magatartásokat. A bűnök rangsorolásának, a jó és rossz megkülönböztetésének alapja a júdeó-keresztény kultúrkörökben a Biblia volt. Ezen túlmenően a bűncselekmények besorolása az alapján történt, hogy az adott cselekmény a közérdek szolgálata és a társadalomra veszélyesség skáláján melyik végponthoz állt közelebb. A kettő közti „szürkezónában” az egyes cselekmények megítélése pedig eseti körülménytől függően (pl.: hely, idő, politikai és gazdasági helyzet, erőviszonyok) került egyik végponthoz közelebb vagy éppen távolabb,⁵ így folyamatosan változtatva a kriminalizáció-dekriminalizáció körét.

A halálbüntetés eltörlését megelőző negyed évszázadban annak száma jelentősen visszaesett, utolsó évtizedeiben az emberölés minősített eseteire szabták ki, majd végül az Alkotmánybíróság 23/1990. (X.31.) határozatával végleg és visszavonhatatlanul eltörlte. Az eltörlés legfőbb érve volt az élethez és az emberi méltósághoz való alapjog tiszteletben tartásának kötelezettsége még az állam számára

³ LÉVAY MIKLÓS: A „punitivitás” fogalma, koncepciója és a fogalom változatai a kriminológiai (pönelógiai) szakirodalomban, in BORBÍRÓ ANDREA - KEREZSI KLÁRA - LÉVAY MIKLÓS (et al.): *A büntetőhatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz*, 2014, Elte Eötvös Kiadó, Budapest, 315.

⁴ NELLIS: i. m. 179.

⁵ IRK FERENC: *Kétkedő kriminológia, A rizikótársadalom kriminálszociológiája*, 2012, Bíbor Kiadó, Miskolc, 178.

is, amely önkényesen nem vehető el senkitől sem. Lehetőséget adott azonban az emberi élet „nem önkényes” elvételére, melyet szigorú korlátok közé szorítva egy külön AB határozatban taglalnak.⁶

3. A HALÁLBÜNTETÉS NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁSÁNAK PILLANATKÉPEI

Az AB joggyakorlatán túlmenően léteznek Magyarországra nézve kötelező nemzetközi jogi normák, melyek szintén garantálják, hogy ne lehessen halálbüntetést kiszabni. Ezek olyan nemzetközi jellegű kötöttségek, melyek felrúgása a rendszerváltás óta elért fejlődésben, valamint a modern, abolicionista Európába való beilleszkedésben való visszavetést jelentenék országunk számára. Jelenleg a halálbüntetéssel kapcsolatban 3 nagy nemzetközi egyezmény hatálya terjed ki hazánkra.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), amely 1950. november 4-én kelt Rómában az Európa Tanács égisze alatt. A szerződés az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szól, Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdették ki. Az egyezményhez a későbbiekben számos kiegészítő jegyzőkönyvet fűztek, melyek közül az 1983-ban kiadott 6. kiegészítő jegyzőkönyv megtiltotta az aláíró országoknak a halálbüntetés békeidőben való alkalmazását, majd a 2002-ben kiadott 13. kiegészítő jegyzőkönyvvel véglegesen, minden körülmények között megtiltották a halálbüntetés kiszabását. Ez a következőképp rendelkezik: „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”⁷

Szintén tilalmazza a halálbüntetést a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE) is, melyet az ENSZ közgyűlése 1966. december 16-án fogadott el, ehhez Magyarország 1974. január 17-én csatlakozott. Az egyezményvel egyidejűleg elfogadott Első Fakultatív Jegyzőkönyv tartalmaz rendelkezéseket a halálbüntetéssel kapcsolatban: A jegyzőkönyv kimondta, hogy „Minden emberi lénynek veleszületett joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell. Senkit sem lehet életétől önkényesen megfosztani.”⁸ Ezt a rendelkezést az 1989. december 15-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyv tovább szigorította: „A jelen Jegyzőkönyv részes államainak joghatósága alá tartozó személyeken nem szabad halálbüntetést végrehajtani.”⁹ Magyarországon az egyezmény rendelkezéseit 1994. május 24-től kell alkalmazni, azonban csak 1995. évi II. törvénnyel ratifikálták és 1995. március 2-ától hatályos.

A harmadik ilyen dokumentum az Európai Unió Alapjogi Chartája, amely nemzetközi kötelezettséget ró hazánkra a halálbüntetéssel kapcsolatban. Ezt egy

⁶ 46/1994. (X.21.) AB határozat, 8/2004. (III.25.) AB határozat

⁷ EJEE, 13. kiegészítő jegyzőkönyv.

⁸ PPJNE Első Fakultatív Jegyzőkönyv 6. cikk 1. pont

⁹ PPJNE Második Fakultatív Jegyzőkönyv 1. cikk 1. pont

Konvent dolgozta ki, amely a résztvevő kormányokból, az Európai Bizottság 1-1 tagjából és az Európai Parlament tagjaiból állt össze. A szerződés az Európai Unió alapvető értékeit tartalmazza, amelyet a tagállamok a 2000. december 7-i Nizzai csúcstalálkozón írtak alá, azonban csak 2009. december 1-jén, a Lisszaboni Szerződéssel együttesen lépett hatályba. A Charta 2. cikke rendelkezik az élethez való jogról, mely szerint: „Mindenkinek joga van az életre. Senkit nem lehet halálra ítélni vagy kivégezni.”¹⁰ Magyarország Alaptörvényének alapjogi katalógusának kialakítása során is ezen egyezményt vették alapul.

4. A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS, MINT A HALÁL-BÜNTETÉS ALTERNATÍVÁJA?!

Halálbüntetés hiányában tehát mi a teendő azokkal az elítéltekkel, akik a legsúlyosabb bűncselekményeket követték el, akiket teljes mértékig és hosszú időre el kell különíteni a társadalomtól annak védelme érdekében, akiknek átnevelésére és a társadalomba való visszailleszkedésére vajmi kevés esély van? A magyar jogalkotó válasza a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (továbbiakban TÉSZ) intézménye.

A különbség a „klasszikus” életfogytig tartó szabadságvesztéshez képest, hogy míg ez utóbbinál lehetőség van feltételes szabadságra bocsátásra (legalább 25, legfeljebb 40 év elteltét követően), addig a TÉSZ esetében ennek lehetősége teljességgel kizárt. A Büntető Törvénykönyv (továbbiakban Btk) konkrét bűncselekményeket sorol fel, melyek esetén tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabható ki.¹¹

A jogalkotó úgy vélte, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetősége nem jelent elegendő visszatartó erőt a visszaeső elkövetőkkel szemben, így bevezették az ún. „három csapás” intézményét, melynek eredményeként a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét az életfogytig tartó szabadságvesztésnél ki kell zárni. Magyarországon a három csapás két fajtája jött létre: az erőszakos többszörös visszaesés és a bűnhalmazat egyes eseteiben alkalmazott változata.¹²

Ez előbbi azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekményt erőszakos többszörös visszaesőként követi el, vagyis három alkalommal befejezett, személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el, vagy azokat bünszervezetben követi el.¹³

¹⁰ Európai Unió Alapjogi Charta, 2. cikk (1)-(2) bek.

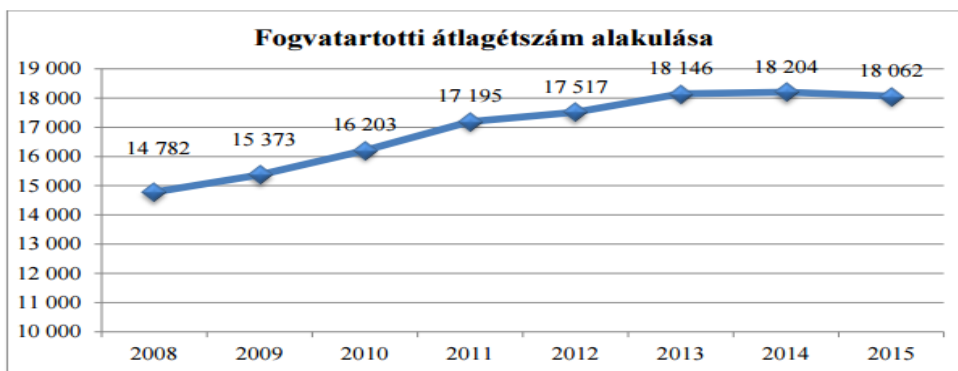
¹¹ Btk. 44.§ (1) bek.

¹² MÁROK SOMA: *Gondolatok a három csapásról*, Ars Boni jogi folyóirat 2014. évi pályázatára érkezett cikk. Elérhető: <http://www.arsboni.hu/gondolatok-a-harom-csapasrol.html> (2015.07.20.)

¹³ 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről (továbbiakban Btk.), 44. § (2) bek.

A halmazati típus pedig akkor alkalmazandó, ha a bűnhalmazatban lévő cselekmények közül legalább három, különböző időpontban elkövetett, befejezett, személy elleni erőszakos bűncselekmény, ez esetben a legsúlyosabb bűncselekmény büntetési tétele a kétszeresére emelkedik. Ha az így felemelt felső határ a 20 évet meghaladja, illetve, ha a halmazatban álló bűncselekmények valamelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, akkor életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.¹⁴ A halmazati három csapás a szó szoros értelmében tehát nem tekinthető „valódi három csapásnak”, hiszen nem TÉSZ-t, csupán életfogytig tartó szabadságvesztést rendel kötelezően kiszabni. Ennek oka, hogy az AB az ebben az esetben kötelezően alkalmazandó tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést alkotmányellenesnek tartotta.¹⁵ Szerintük ugyanis ez sérti a jogbiztonság és az alkotmányos büntetőjog alapelveit, valamint elveszi a bíróságtól a mérlegelés és egyéniesítés jogát és lehetőségét az ügyek eldöntése során.

Kriminológiai, pönológiai értelemben a TÉSZ lényegében nem sokban különbözik a halálbüntetéstől,¹⁶ az elkövető reszocializációja, mint funkció teljes egészében kiesik, „csupán” nem kerül sor a fizikai megsemmisítésre. A halálbüntetésnél az egyik fő érv az emberi élet és az ettől elválaszthatatlan emberi méltóság helyrehozhatatlan megsemmisítése volt. Miért lenne ez másképp abban az esetben, ha az embert egész hátralevő életére bezárják? Nevezhetjük ezt tehát egy határozatlan idejű halálbüntetésnek is, azzal a plusz hátránnyal, hogy elképesztő összegeket emészt fel az elkövető elszállásolása, étkeztetése, eltartása az elítélt haláláig. Nem is említve azt a hatalmas terhet, amit ezzel az egyébként is túlterhelt büntetésvégrehajtási-rendszerre rónak azok az elítéltek, akiket úgy kell évekil, évtizedekig fogva tartani, hogy azzal semmi eredmény nem érhető el.

¹⁴ Btk. 90. § (2) bek.

¹⁵ 23/2014. (VII.15.) AB határozat.

¹⁶ KORINEK LÁSZLÓ: *Kriminológia I.*, 2010, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 438.

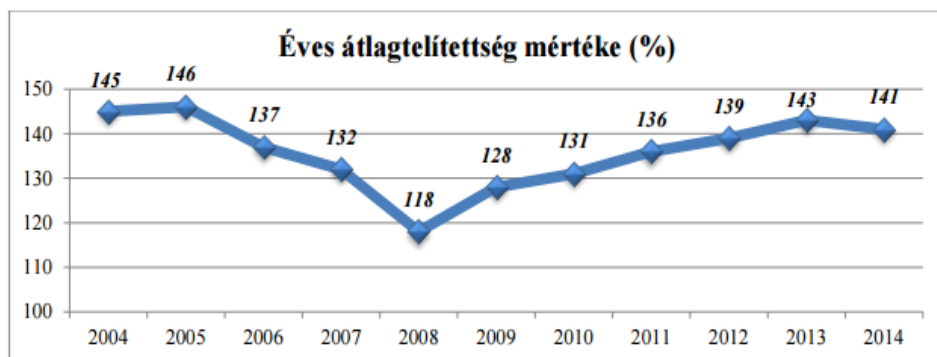
1. ábra: Fogvatartotti átlaglétszám alakulása 2008-2015¹⁷

Éves átlaglétszámok és éves átlag telítettség (2014)					
Országos bv. intézetek			Megyei bv. intézetek		
	Éves átlag létszám	Átlag-telítettség		Éves átlag létszám	Átlag-telítettség
<i>Állampusztai O.Bv. Intézet</i>	1 114	136,9%	<i>Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet</i>	295	123,9%
<i>Balassagyarmati Fegyház és Börtön</i>	531	165,4%	<i>Baranya Megyei Bv. Intézet</i>	218	127,5%
<i>Budapesti Fegyház és Börtön</i>	1 556	163,3%	<i>Békés Megyei Bv. Intézet</i>	115	133,7%
<i>Kalocsai Fegyház és Börtön</i>	382	159,2%	<i>Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet</i>	485	144,8%
<i>Közép-dunántúli O.Bv. Intézet</i>	1 352	141,3%	<i>Fővárosi Bv. Intézet</i>	1 688	156,4%
<i>Márianosztrai Fegyház és Börtön</i>	719	161,9%	<i>Győr-Moson-Sopron M.Bv. Intézet</i>	187	118,4%
<i>Pálhalmi O.Bv. Intézet</i>	1 580	136,1%	<i>Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet</i>	291	164,4%
<i>Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön</i>	418	158,9%	<i>Heves Megyei Bv. Intézet</i>	215	170,6%
<i>Sopronkőhidai Fegyház és Börtön</i>	766	148,4%	<i>Jász-Nagykun-Szolnok M.-i Bv. Intézet</i>	242	172,9%
<i>Szegedi Fegyház és Börtön</i>	1 604	132,6%	<i>Somogy Megyei Bv. Intézet</i>	188	145,7%
<i>Szombathelyi O.Bv. Intézet</i>	816	102,0%	<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet</i>	208	146,5%
<i>Tiszalóki O. Bv. Intézet</i>	778	111,1%	<i>Tolna Megyei Bv. Intézet</i>	130	134,0%
<i>Váci Fegyház és Börtön</i>	842	161,3%	<i>Veszprém Megyei Bv. Intézet</i>	256	129,3%
<i>Fiatalkoriak Bv. Intézete</i>	864	107,1%	<i>Zala Megyei Bv. Intézet</i>	116	136,5%
Összesen:	13 322	137,2%	Összesen:	4 634	146,6%

2. ábra: Éves átlagtelítettség 2014¹⁸

¹⁷ Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 4.

¹⁸ Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 7.

3. ábra: Éves átlagtelítettség százalékos mértéke 2004-2014¹⁹

Mi értelme a börtönök nevelési funkciójának egy olyan személy tekintetében, aki soha többé nem illeszkedhet vissza a társadalomba? Úgy gondolom, a jelenlegi börtönhelyzetek közepette ezt a luxust nem engedhetjük meg magunknak.

A hazai büntetés-végrehajtás helyzetéről a Magyar Helsinki Bizottság készített kiadványt 2002-ben „Kettős mérce-börtönviszonyok Magyarországon” címmel, melyben legfőbb problémaként a túlszűfolttságot említették. Nemzetközi elvárások és a hazai szabályok szerint minden rabra legalább 6 m³ légtérnek, férfiak esetében 3, fiatalkorúak és nők esetében pedig 3,5 m² mozgástérnek kell jutnia.²⁰ Ez azonban, mint a fenti táblázatokon jól látható, évek óta nem érvényesül. A jelentésekben és kiadványokban a problémák megoldására azonban nem a férőhelyek növelését és új börtönök építését javasolják, ehelyett inkább új büntetőpolitika kezdeményezését szorgalmazzák, mindezzel új irányba kívánják terelni a jogalkotókat.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága is erre ösztönöz. Ez látható az emberölésért és rablásért elítélt Magyar László ügyében, ahol a TÉSZ intézményét egyezményesértőnek nyilvánította, ezzel a szabályok újragondolására kényszerítette a jogalkotót. A Bíróság úgy állapította meg, hogy minden fogvatartottnak joga van ahhoz, hogy bizonyos időközönként, meghatározott szempontok mentén megvizsgálják, hogy indokolt-e még a fogva tartása. A magyar szabályozás tehát azért egyezményellenes, mert nem biztosít még elvi lehetőséget sem a szabadulásra, így az embertelen és megalázó büntetés tilalmába, ezáltal az Emberi Jogok Európai Egyezményébe ütközik.

A Magyar Helsinki Bizottság 2009-ben fordul ezzel kapcsolatban az AB-hoz, ám mivel az AB az ügyben 2012. január 1-jéig nem hozott határozott, így az eljárás megszűnt. Ezt követően kapcsolódott be a Helsinki Bizottság a strasbourgi ügybe

¹⁹ Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 8.

²⁰ KORINEK: i. m. 443.

Magyar László oldalán. ²¹ A Strasbourgi Bíróság az ügyben 2014. májusában hozott ítéletet, amely nem csak erre az elítéltre, hanem a Magyarországon kiszabott minden TÉSZ-esre hatással van, illetve lesz.

4.1. A kötelező kegyelmi eljárás

A magyar jogalkotó a fenti ítélet végrehajtásának sajátos módját választotta. Ahelyett, hogy megszüntette volna a jogsértő jogintézményt, annak kifogásolt elemeit másik jogintézmény bevezetésével kívánja helyrehozni. Ez lenne az ún. kötelező kegyelmi eljárás, amely ez idáig csak „elméleti síkon létezik”. Gyakorlati alkalmazására majd csak kb. 25 év múlva kerülhet sor, hiszen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést „csak” 1999 óta szabhatnak ki Magyarországon.

Az eljárást – az elítélt beleegyezésével – hivatalból kell majd megindítani, ha a kiszabott büntetésből legalább 40 év eltelt. Az eljárást egy külön erre a célra létrehozott Kegyelmi Bizottság fogja majd lefolytatni, amelynek 5 tagját a Kúria elnöke jelöli majd ki a büntetőügyekben eljáró bírók közül. A Bizottság feladata a kegyelem jogalapjának, a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek független, szakmai megítélése. Az eljárás során megvizsgálják többek között az elítélt büntetőügyének iratait, az elítélt befogadó környezetéről készített környezettanulmányt, valamint a bv. intézet által az elítéltről készített dokumentumokat (pl.: az elítélt kockázatértékelését, biztonsági kockázati besorolását, egészségügyi, mentális állapotát tartalmazó iratokat). Akkor dönthetnek a kegyelem javallása mellett, ha a rendelkezésre álló iratok vizsgálata után alapos okkal feltehető, hogy az elítélt törvénytisztelő életmódot fog folytatni és a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Ez a megfelelően indokolt „szakvélemény” köti majd az igazságügyi minisztert, vagyis a köztársasági elnök számára változatlan formában kell, hogy továbbítsa a Bizottság javaslatát. A köztársasági elnöknek a törvény továbbra is szabad kezét biztosít a kegyelem megítélésében. Dönthet úgy, hogy az elítéltet azonnal helyezték szabadlábra, de meg is tagadhatja tőle a kegyelmet, vagy pedig dönthet a feltételes szabadságra bocsáthatóság esélyének megadása mellett is. Ha a kegyelmi eljárás az elítélt számára „sikertelenül” zárul, vagyis továbbra is életfogytig tartó szabadságvesztését kénytelen tölteni, akkor az eljárást 2 év elteltével meg kell ismételní.²²

Véleményem szerint – azonosulva a Strasbourgi döntéssel – nem jó megoldás a problémára az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint büntetés. Mind-

²¹ KUNTZ ZOLTÁN – PANTALI ZOLTÁN: *Sopronkőhida, a legek börtöne*, 2014, Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 95.

²² 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (továbbiakban Bvtv.) 46/A-46/H §.

amellett, hogy senkinek sem válik hasznára, utilitarista szempontból sem hatékony, továbbá az sem igazolható, hogy az elkövetett cselekmény éppen a hosszas szabadságvesztéssel lenne ellensúlyozható.²³

5. A BÜNTETŐ POLITIKA VÁLTOZÁSAINAK LEHETSÉGES IRÁNYAI

Noll véleménye szerint „A büntetés szükséges rossz, de nem szükséges, hogy csak rossz legyen.”²⁴ Elgondolkodtató felvetés, amely már a 18. században felbukkant Cesare Beccaria „Bűnökről és büntetésekről” c. művében, amelyet sokan a modern büntetőjog alapkövének tartanak. Számos, ma is használatos büntetőjogi alapelvet és értékes gondolatot fogalmazott meg, többek között, hogy az elkövetett bűnt a lehető legkisebb büntetéssel kell sújtani, ami szükséges ahhoz, hogy az a jövőben visszariasszon. Nagy hangsúlyt fektetett a prevencióra, ami véleményem szerint is a jelenlegi problémák egyik kulcsa lehetne.

Végső soron mindegy milyen eszközt választunk a büntető igazságszolgáltatás eszköztárából, a lényeg, hogy a választott szankcióforma biztosítsa az erőszakos bűnelkövetőkkel szembeni védelmet, az elkövető megfelelő kezelését, az okozott kár megtérítését, valamint az elkövető számonkérését.²⁵

A mai napig mégis gyakran felteszik a kérdést, miért van az, hogy a büntetőjog szankciói egyre csak enyhültek, egyre humánusabbak lettek, miközben a bűnözés egyre kiterjedtebb és egyre súlyosabb formákat öltött?²⁶ A punitív-represszív társadalom számára sokszor felfoghatatlan, hogy az elkövetett erőszakos bűncselekményekre az aránytalanul enyhe alternatív szankciók hogyan nyújtanak megoldást. Az elmúlt évtizedekben azonban – különös tekintettel a halálbüntetés eltörlésére – már számtalanszor elismerést nyert az a tézis, miszerint a bűnözés súlyossága és elterjedtsége nincs kapcsolatban a büntetések súlyosságával és a végrehajtás szigorával. A büntetés ugyanis, mint egy tudatos reakció a sértő magatartásra, merev és rugalmatlan, így nem tudja lekövetni az egyéni társadalmi jelenségként jelentkező változékony bűnözést, ezért a büntetés sosem lehet adekvát válasz a bűnre.²⁷ De akkor mégis, mi lenne a megoldás?

²³ KORINEK LÁSZLÓ i. m. 446.

²⁴ VÁRI ESZTER: Gondolatok a pártfogó felügyeleti munkáról, in *Háló – A Szociális Szakmai Szövetség hírlevele*, 2004/10. szám, 5.

²⁵ KEREZSI KLÁRA: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, 2006, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 214.

²⁶ KÖVÉR ÁGNES: A büntetés elméletének kritikai megközelítése I., in IRK FERENC (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXIII.*, 1996, Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet, Budapest, 86.

²⁷ KÖVÉR: i. m. 89.

5.1. Külföldi alternatívák a probléma megoldására

2002 decemberében egy brit bíró a hagyományos társadalmi nézőponttól eltérően közelített a problémához. Egy elítéltet ismét bíróság elé állítottak egy, az elítélését megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt. Korábbi büntetését már letöltötte, tanácsadáson, képzésen vett részt, szabadulása után pedig más, egykori bűnözőknek tartott rendszeres tanácsadásokat. S bár a bűnösségét a bíróság megállapította, újabb szabadságvesztésre ítéelésének nem látta értelmét, hiszen annak célját már az előző is elérte, ráadásul bebörtönzése megfosztaná a társadalmat hasznos munkájától, amit más elítéltekkel végez. Megoldásként nem kapott letöltendő büntetést, csupán diverzióra került sor esetében.²⁸

Magyarországon napjainkban hasonló eset nehezen képzelhető el. Fel kell ismernünk, hogy a bűnözést pusztán a cselekmény megtorlásával nem tudjuk megállítani, hiszen Szabó András szavait idézve: „a bűn társadalmi produktum”.²⁹ Az adott társadalmi tényezők határozzák meg, hogy a vizsgált társadalomban milyen mértékű a bűnözés, az egyes személyek szigorú megbüntetése nem oldja meg a társadalom problémáit, így nem képes megállítani vagy megszüntetni a bűnözést.

Bizonyos esetekben a büntetésnek nincs is hatása a bűnözésre, vagy csak tovább ront a helyzeten. Vegyük példának az 1920-1933 közötti alkoholtilalom esetét Amerikában. Az államokban zéró toleranciát hirdettek az alkohollal, a fogyasztókkal és a forgalmazókkal szemben az alkohol társadalomveszélyességére hivatkozva. Miért is került akkor a tilalom feloldásra? Azért volt erre szükség, mert az embereket a több mint 300.000 ítélet sem akadályozta meg abban, hogy a tilalom ellenére alkoholt fogyasszanak, így a börtönök alkoholfogyasztókkal, forgalmazókkal voltak tele, miközben óriási bünszerveztek felügyelték az alkoholkereskedelmet a feketepiacon. A hatóságok és a büntetés-végrehajtási intézetek leterheltek voltak, a társadalomra lényegesen veszélyesebb cselekmények és elkövetők feldeírítésére már nem volt kapacitásuk. Végző soron a kormányzat felismerte, hogy az alkoholtilalom fenntarthatatlan, elősegíti a törvényellenes magatartást, így az alkoholfogyasztás dekriminalizációja mellett döntött, mondván: az alkohol által okozott társadalmi kár kisebb, mint az alkoholtilalomé.³⁰

Ebből kiindulva egyre több országban legalizálják a könnyű drogokat, hogy nagyobb erővel tudjanak koncentrálni a társadalom számára sokkal veszélyesebb kemény drogokra, illetve egyúttal csökkentsék a feketepiac szerepét legalább a könnyű drogok szintjén.

Az Európai Unió tagállamainak többségében hasonlóan gondolkoznak a büntetőpolitika tekintetében és az ún. kettős nyomtávú büntetőpolitikát alkalmazzák.

²⁸ LYONS, LEWIS: *A büntetés története*, Magyar Könyvklub Rt., 2005, Budapest, 184.

²⁹ IRK: i. m. 340.

³⁰ LYONS, LEWIS: i. m. 185.

Ennek a lényege, hogy különbséget tesznek a társadalomra kiemelkedően veszélyes és a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetői, valamint a visszaeső és ún. első büntényes elkövetők között. Míg előbbieknél a hagyományos szabadságvesztés-büntetést alkalmazzák, addig az utóbbiak tekintetében különböző alternatív szankcióformák kerülnek alkalmazásra. Az ENSZ által 1990-ben kiadott Tokiói Szabályok elnevezésű deklaráció, a bíróság által alkalmazható szabadságelvonnással nem járó jogkövetkezményeket tételesen felsorolja, azonban a közösségi szankciókat illetően a szakértők eltérő álláspontokon vannak.³¹

Az alternatív elnevezés a szankciórendszer tekintetében többértelmű kifejezés, jelentheti (1) az ügy bírósági szakba lépést megelőző eljárást, amely célja a bíróság előtt történő felelősségre vonás elkerülése, de jelentheti (2) a szabadságelvonnással járó büntetés kiváltását, vagy pedig (3) a szabadságvesztés következtében kialakult káros hatások kiküszöbölésére irányuló tevékenységet is.³²

Az alternatív szankciók bevezetésére elsősorban azért volt szükség, mert a jogalkotók felismerték, hogy a rövidtartamú szabadságvesztések több negatív hozadékkal járnak az elítéltek és a társadalom számára, mint amennyi pozitív hatást végső soron kifejtenek. Az egyik ilyen érv az volt, hogy a rövid tartam miatt nem lehetséges a tettes reszocializációja, viszont arra kellőképp alkalmas, hogy az elítéltet a különböző börtönártalmak ériék. További probléma, hogy ha az elítéltet környezetéből kiszakítjuk, így elveszítheti állását, távollétéből fakadóan magánéleti problémái adódhatnak, ami végül elszegényedéshez, visszaeséshez vezethet, nem is beszélve a büntetés-végrehajtási rendszerre rótt a teherről.³³

A különös- és többszörös visszaesők esetén azonban az alternatív szankciók nem nyújtanak megoldást, a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőinek kezelésére a világon még sehol nem találtak más módot, mint a szabadságvesztés büntetést, ezért végső soron – jobb megoldás híján – erre továbbra is szükség van. Minden más esetben, az enyhe-, közepes súlyú bűncselekményt megvalósítók körében tanácsos az új, tehermentesítő alternatív megoldásokat alkalmazni, tekintettel arra, hogy az enyhe bűncselekmények következtében történő bebörtönzés költségei gyakorta meghaladják a közösségnek az elkövetéssel okozott kár mértékét.³⁴ Jelenlegi tapasztalatok alapján a visszaeső bűnözők újra és újra a bűn útjára lépnek, ami azt engedi sejtetni, hogy az alkalmazott büntetés nem volt teljes mértékben

³¹ KEREZSI: i. m. 216.

³² KEREZSI: i. m. 207.

³³ BARABÁS A. TÜNDE: *Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*, 2004, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 67.

³⁴ DIÓSDI MÁRIA: Néhány gondolat a közérdekű munkáról, in FENYVESI CSABA - HERKE CSONGOR (szerk.): *Miniciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére*, 2001, Pécsi Tudományi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 192.

megfelelő, hiszen nem volt tartós, nem érte el a kívánt hatást. Az elkövetők 2/3 részében a szabadságvesztés tartama alatt kialakul egy beilleszkedési szándék, szándék a normakövetésre, ám a szabadulás utáni tényezők oly mértékben determinálják a korábbi tettetést, hogy ez a hatás sokszor erősebb, mint a beilleszkedési szándék, vagyis ismételt bűnelkövetésre kerül sor.³⁵ Ennek elkerüléséhez véleményem szerint kizárólag az intenzívebb utógondozás nyújthat segítséget.

A büntetőpolitika átalakulása a II. világháború után vette kezdetét. Egyrésztől újjáéledtek a régi, klasszicista eszmék és a reszocializációs törekvések. Ezek mellett egy másik fejlődési irányt képviselt az ún. viktimológia, amely az áldozatot helyezte az előtérbe. A harmadik meghatározó irányzatot a diverziós elméletek jelentették, ezeket szintén dekriminalizációs törekvésekkel lehet jellemezni, céljuk az elkövető kivonása a büntetőeljárásból. Bár minden elmélet más irányba fordult a megoldást keresve, mindben közös, hogy felismerték a büntetés okozta szenvedés értelmetlenségét és a büntetőpolitika problémáinak megoldását új alternatívákkal kívánták orvosolni.³⁶

A büntető igazságszolgáltatás rendszere az alternatív szankciók megjelenésével teljesen új irányba fordult, amely változások 3 hullámban jelentkeztek Európában. Az első alternatív szankciók a 20. század elején, a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének átalakulása során jelentek meg a pártfogó felügyelet és a pénzbüntetés formájában. Ezt követték az 1970-es évekhez köthetően a rövidtartamú szabadságvesztés kiváltására alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés és a közérdekű munka, majd az alternatív szankció rendszer kiteljesedése az 1980-90-es években vette kezdetét, amely folyamat a mai napig nem zárult le.

5.2. Hazai válaszok a problémára

A magyar szabályozás területén is megjelentek a fejlődő technika vívmányai pl. a reintegrációs őrizet képében, de előtérbe kerültek a különféle elterelési formák is, mint a drog-diverzió, valamint a helyreállító igazságszolgáltatás egyéb eszközei, pl.: kárjótétel, mediáció.³⁷ Az alternatív szankciórendszer körében egyre erőteljesebben érzékelhetők a civiljogi megoldások is.³⁸

Az alternatív szankciók a büntetőjogi jogkövetkezmények skáláján a megrovás és a végrehajtandó szabadságvesztés között helyezkednek el, amelyek célja,

³⁵ VIGH JÓZSEF: Bűnismétlők, visszaesők, veszélyes bűnözők, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 291.

³⁶ BARABÁS: i. m. 34-37.

³⁷ KEREZSI KLÁRA: A közösségben végrehajtott büntetések; a helyreállító igazságszolgáltatás, in GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia*, 2006, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalom-szolgáltató Kft., Budapest, 669-670.

³⁸ KEREZSI: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, i.m. 214.

hogy az elkövető közösségből történő kiszakítása nélkül, különböző feltételek vagy magatartások előírása révén mégis valamifajta szabadságkorlátozó büntetést eredményezzenek. Az AB értelmezése szerint büntetésnek minősül az ítéletben meghatározott szankció, amely az elítélt számára bármilyen szabadságkorlátozást tartalmaz.³⁹ Működésük kulcsa, hogy minden alternatív szankció mögött ott áll a szabadság elvesztésének valódi lehetősége, így a feltételek betartása elengedhetetlen. Ezeket a szankciókat nevezhetjük közösségi szankcióknak is, valódi ereje a közösség reintegráló erején alapul, a támogatás és a kontroll eszközeinek vegyülése jellemzi.

Az alternatív szankciók alapvetően nem retributív módon okoznak sérelmet az elkövetőnek, nem valamitől megfosztani kívánják, hanem azt sugallja az elkövető számára, hogy a vezeklés helyett a közösség jólétéhez kell pozitívan hozzájárulnia akként, hogy tetteiért felelősséget vállal, az általa okozott kárt a lehető legnagyobb mértékben megpróbálja helyreállítani.⁴⁰

Az alternatív megoldások a büntetőeljárás különböző szakaszaiban alkalmazhatóak, valamelyiket már a bírósági eljárást megelőzően (pl.: mediáció, vádemelés elhalasztása), így jelentősen csökkentve az ügyek számát, amelyek bírósági szakba kerülnek. Más szankciókat csak a tárgyalási szakaszban szabnak ki, ezek önállóan nevesített szankcióként jelennek meg, mint szabadságelvonással nem járó jogkövetkezmények (pl.: pénzbüntetés, közérdekű munka) és vannak olyan alternatív lehetőségek is, melyek majd csak a szankció-végrehajtás során érvényesülnek (pl.: feltételes szabadságra bocsátás, pártfogó felügyelet, reintegrációs őrizet).

5.2.1. A reintegrációs őrizet

A reintegrációs őrizet az USA-ban működő elektronikus ellenőrzés hazai változata. Ez az intézmény 2015. április 1-től lehetőséget ad a kisebb súlyú bűncselekmények miatt elítéltek számára, hogy büntetésük utolsó 6 hónapját otthonukban tölthessék. Célja a bv. rendszer terheinek a csökkentése, ám ez az engedmény meghatározott feltételekhez kötött, mely szerint csak az az elítélt veheti igénybe, (1) aki első büntényes elkövető, (2) nem személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, (3) 5 évet meg nem haladó szabadságvesztésre ítélték és (4) büntetését fogházban vagy legfeljebb börtön fokozatban kell végrehajtani.

Az elítéltek ezzel a kedvezménnyel csak korlátozottan nyerik vissza szabadságukat, ugyanis csak a bíró által meghatározott házba/lakásba térhetnek vissza és azt csak szigorúan meghatározott esetben hagyhatják el (pl.: munka, oktatás, gyógykezelés). Az őrizet elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazása mel-

³⁹ 5/1992 (I.30.) AB határozat

⁴⁰ DIÓSDI: i. m. 193.

lett történik, így kizárólag olyan ház/lakás alkalmas erre, amely folyamatosan rendelkezik elektromos hálózattal és az ellenőrzéshez szükséges adatforgalmi lefedettséggel.⁴¹

5.2.2. A vádemelés elhalasztása

A másik alkalmazott alternatíva a vádemelés elhalasztása, melyet Magyarországon 1995 óta alkalmaznak, kezdetekben kizárólag fiatalokúaknál, de 1999 óta felnőtt korúaknál is. Ez esetben az ügyésznek lehetősége van arra, hogy a 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt a vádemelést 1 évtől 2 évig terjedő próbaidőre elhalassza, ha alapos okkal feltehető, hogy ez az elkövető jövőbeli magatartására kedvező hatással lesz.⁴² A próbaidő tartamára pártfogó felügyelet és bizonyos kötelezettségek rendelhetők el pl.: a sértettnek okozott kár megtérítése, egyéb kárjövátétel, pszichiátriai vagy valamely függőséget gyógyító kezelésen való részvétel. Ha a gyanúsított a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követ el vagy megszábot magatartási szabályokat súlyosan megszegi, akkor az ügyész vádat emel, ennek hiányában az eljárást megszünteti.

5.2.3. A feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás annyiban hasonlít az előző jogintézményre, hogy az elítélt szintén egy „próbaidőn” vesz részt, amely, ha sikertelenül telik el, akkor a kedvezmény megszűnik. A feltételes szabadságra bocsátás lényege, hogy annak ellenére, hogy az elkövető bűnössége megállapításra kerül és az ennek megfelelő büntetést ki is szabják sőt, még a végrehajtást is megkezdik, azt az elítéltnak nem kell teljes egészében letölteni, lehetősége van az ítéletben előre meghatározott idő elteltével (főszabályként a büntetés 2/3-ad részének letöltése után) szabadlábra kerülni.⁴³ A kérdésben a bv. bíró jogosult dönteni, akkor bocsátható az elítélt feltételes szabadságra, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés a hátralévő idő kitöltése nélkül is eléri a célját.

A szabaduló elítélt mellé a bv. bíró pártfogó felügyelőt rendelhet, hogy segítse számára a társadalomba való visszailleszkedést. Ennek érdekében a pártfogó már szabadulás előtt felveszi a kapcsolatot az elítélttel, a későbbiekben pedig segítséget nyújt számára a börtönártalmak, társadalmi előítéletek és az elzárásból fakadó anyagi-szellemi és más jellegű hátrányok leküzdésében.

⁴¹ MÁTYÁS FERENC: *Reintegrációs őrizet – új lehetőségek a büntetés-végrehajtásban*, Ars Boni jogi folyóirat. Elérhető: <http://www.arsboni.hu/reintegracios-orizet-uj-lehetosegek-a-buntetes-vegrehajtasban.html> (2015.08.06.)

⁴² 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.) 222. § (1) bek.

⁴³ Btk. 38. § (1)-(3) bek.

5.2.4. A pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet 1970 óta létezik Magyarországon, ez egy olyan alternatív intézkedés, amely számos más alternatív szankció sikeres alkalmazásához szükséges. Ők végzik az elkövetők ellenőrzését, segítik társadalomba való beilleszkedését, azonban ez az intézkedés önállóan nem, csak más jogintézményhez kapcsolóan rendelhető el.⁴⁴ Célja a rendszeres figyelemmel kísérés, a felügyelet tartalmát és szigorát pedig a konkrétan megfogalmazott magatartási szabályok adják. Az elrendelt kötelezettségek és tilalmak tekintetében a Btk. csupán exemplifikatív felsorolást nyújt (71.§ (2) bek.), egyetlen korlátja mindössze, hogy nem jelenthet a törvényi célokkal összeegyeztethetetlen beavatkozást a pártfogolt életébe.

A pártfogó felügyeletet az állam erre létrehozott szervezeti egysége, a Megyei Kormányhivatalok Igazságügyi Osztályának Pártfogó Felügyelői Szolgálat látja el.⁴⁵ A 17/2003. (VI.24.) PM-IM együttes rendelet határozza meg a pártfogó szolgálat szakmai tevékenységének 5 ügcsoportját: környezettanulmány készítése, pártfogó felügyelői vélemény, pártfogó felügyelet, közérdekű munkabüntetés, utógondozás. Mivel a pártfogó felügyelő kontroll és támogató funkciót is ellát munkája során, egyidejűleg van szüksége jogi, igazgatási és szociális ismeretekre és munkaeszközökre. Ha a felügyelő minden igyekezete ellenére a felügyelt személy a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegi, vagy ez idő alatt újabb bűncselekményt követ el, akkor súlyosabb jogkövetkezmények elé néz.⁴⁶

A pártfogó felügyeletnek létezik egy ún. intenzívebb, ezáltal hatékonyabb formája is, amely abban különbözik a „hagyományos” pártfogó felügyelettől, hogy közérdekű munkára kötelezés, házi őrizet vagy nagyobb számú kezelőprogram kapcsolódhat hozzá. A törvény *expressis verbis* nem tartalmazza az intenzívebb kifejezést, azonban a bíróságnak/ügyészségnek lehetősége van arra, hogy egyszerre több magatartási szabály alkalmazását rendje el.⁴⁷

2015 januárja óta új intézményként működik a kifejezetten gyermek- és fiatalok irányuló megelőző pártfogás, mellyel összefüggésben beszélhetünk a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013 (VI.29.) KIM rendelet által említett kockázatelemzés és kockázatértékelés témaköréről. Ennek a tevékenységnek az eredményeként kerül a terhelt alacsony, közepes vagy

⁴⁴ KEREZSI: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, i. m. 676.

⁴⁵ A pártfogói felügyelet részletszabályait lásd: 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről.

⁴⁶ bővebben: 2013. évi CCXL. törvény 314. §

⁴⁷ KEREZSI: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, i. m. 679.

magas kockázati csoportba, amely besorolás alapján határozzák majd meg a számára szükséges beavatkozás jellegét és intenzitását.⁴⁸ A jogintézmény elsődleges célja megakadályozni, hogy a deviáns viselkedést mutató fiatalok a későbbiekben ténylegesen a bűnözés útjára lépjenek, vagyis, hogy végső soron büntetőjogi eszközökkel kelljen majd fellépni ellenük. A megelőző pártfogás különlegessége, hogy a bűnmegelőző tevékenységet a hagyományos pártfogó felügyeleti lehetőségek és a gyermekvédelmi eszközök sajátos összefonódásával végzi⁴⁹

Magyarország kormánya által 2011-ben megfogalmazott új nemzeti társadalmi felzárkóztatási stratégia egyik kiemelt célkitűzése a bűnmegelőzés.⁵⁰ A stratégia céljai között szerepel, hogy az újonnan kidolgozott megelőző pártfogás intézményét beépítsék a gyakorlati intézkedések közé a hatékony bűnmegelőzés és reszocializáció érdekében.

A megelőző pártfogás intézményének lényege, hogy ha valamely hatóság a fiatalok körében bűncselekményt vagy szabálysértést észlel, akkor figyelmeztető jelleggel értesíti a gyámhatóságot, aki felhívja a pártfogó szolgálatot, hogy végezze el a kockázatértékelést és készítsen környezettanulmányt a megadott személy tekintetében. A gyámhivatal magas kockázat esetén mérlegelés nélkül elrendeli a megelőző pártfogást, közepes kockázat esetén pedig a körülmények mérlegelése alapján dönt.

A megreformált pártfogói felügyelet igazán nagy szakmai kihívása, hogy megtartsa a kényes egyensúlyt a kontroll és a támogatás között, hogy a pártfogolt ne büntetesként élje meg a számára nyújtott segítséget. Az új intézmény kialakításának fontos célja, hogy a gyermek- és fiatalok elkövetőkkel szemben az elzárás helyett egy enyhébb kontrollmechanizmus kerüljön alkalmazásra.⁵¹

5.2.5. A közérdekű munka

A közérdekű munka, mint büntetés az elmúlt két évtized sikertörténete Európában. Súlyát tekintve a büntetési rendszer skáláján a szabadságvesztés és a pénzbüntetés között helyezkedik el. Sikerének kulcsa flexibilitásában rejlik, ugyanis az eljárás különböző szakaszaiban, számos formában alkalmazható.

⁴⁸ KEREZSI KLÁRA – KOVÁCS KRISZTINA – PÁRKÁNYI ESZTER(et al.): A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 52.*, 2015., Budapest, 149.

⁴⁹ KEREZSI – KOVÁCS – PÁRKÁNYI(et al.): i. m. 166.

⁵⁰ 1430/2011 (XII.30.) kormányhatározat a Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási stratégiáról, valamint végrehajtásának a 2012–2014. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről.

⁵¹ KEREZSI – KOVÁCS – PÁRKÁNYI(et al.): i. m. 155-156.

Nyomozati szak	Tárgyalási (bírószaki) szak						Szankció végrehajtási szak			
Ügyész	Főbüntetés		Kiegészítő büntetés	Határozott tartamú szv. helyett	KM + kezelési szankció	Pb. átváltoztatása	Kiegészítő szankcióként	Pb. meg nem fizetése esetén	Rövid tartamú szv. helyettesítésére	Felt. szab. -ra bocs. feltételeként
	Önállóan	Más szankcióval kombinálva	Pf. vagy felf. szv. mellett							

4. ábra: A közérdekű munkaszankció alkalmazásának európai gyakorlata az eljárás egyes szakaszaiban⁵²

A közérdekű munka büntetés lényege, hogy az elítélt személyi szabadsága a bírósági ítéletben meghatározott munkavégzés kivételével más módon nem korlátozható. A munka jellegét – vagyis, hogy szellemi vagy fizikai természetű legyen – a büntetést kiszabó bíróság, azonban ezen belül a munka nemét és helyét a végrehajtás felügyeletéért felelős pártfogói szolgálat határozza meg. Kiszabásakor figyelemmel kell lenni: a cselekmény tárgyi súlyára, az elkövetés körülményeire, a vádlott személyi körülményeire, különösen egészségi állapotára, képzettségére is.⁵³ Közérdekű munka alatt a közérdeket szolgáló tevékenységet kell érteni, így pl. valamely település közlekedésének biztosítása, közbiztonság fenntartásához szükséges anyagok raktározása stb.⁵⁴

A munkát az elítéltnak hetente legalább 1 napon, heti pihenőnapon vagy szabadidejében, díjazás nélkül, naponta legalább 4 legfeljebb, 12 órában kell végeznie, azonban ez hetente összesen sem haladhatja meg a 48 órát. A büntetést az első munkahely jogerős kijelölését követő 2 éven belül végre kell hajtani, amennyiben ez az elítélt önhibájából nem lehetséges, a büntetést szabadságvesztésre kell átváltani a törvényben meghatározottak szerint. Ha végül erre sor kerül, akkor is fontos kiemelni, hogy az átváltoztatott büntetés nem esik a hagyományos szabadságvesztéssel egy megítélés alá. Ez azt jelenti, hogy például nem érvényesülhetnek ez esetben a szabadságvesztés kedvezményei (feltételes szabadságra bocsátás), valamint

⁵² KEREZSI: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, i. m. 673.

⁵³ BH 1995.195

⁵⁴ BH 1994.465

tartamában a generális minimumnál (3 hónap) is rövidebb lehet. Szintén igaz ez a pénzbüntetésre is, ahol az átváltoztatást követően is van lehetőség a büntetés kifizetésére, amely az elítélt azonnali szabadon bocsátását eredményezi. Célszerűnek tartanám továbbá, ha lehetőség lenne a közérdekű munka pénzbüntetésre történő átváltoztatására is, még a szabadságvesztést megelőzően, melynek indokait a pénzbüntetésről szóló fejezetben taglalom részletesebben.

A közérdekű munka előnyeiként említhető, hogy végrehajtása költséghatékony sőt, megfelelő alkalmazása esetén a tevékenység hasznot is hozhat, fokozottan segíti az elkövető reszocializációját, valamint tekintve a kiszabáskor figyelembe veendő körülményeket, fokozottan egyéniesíthető, amely további speciális prevencióssal bírhat. Egyik hátránya éppen az egyéniesíthetőségéből fakad, hiszen a büntetés kiszabását hosszas információszerezési folyamat előzi meg, ami sok utánajárást igényel, valamint további negatívumként értékelhető, hogy sokoldalú végrehajthatósága miatt az nehezen felügyelhető, így ebből szempontból érthető, hogy alkalmazása némileg visszaszorul a többi alternatív szankcióhoz képest.⁵⁵ A közérdekű munkával kapcsolatban meg kell azonban jegyeznünk, hogy szakemberek szerint – az említettek ellenére is – a szabadságvesztés egyik legjobb alternatívája lehetne.

5.2.6. A jóvátétel

A közérdekű munkához rendkívül hasonló alternatív intézmény a jóvátételi munka, amely azonban számos szempontból mégis különbözik a korábban tárgyalt munkabüntetéstől. A lényeges különbségeket a könnyebb átláthatóság érdekében az alábbi táblázattal szemléltetném:

Közérdekű munka	SZEMPON- TOK	Jóvátételi munka
<i>büntetés</i>	rendszerint	<i>intézkedés</i>
<i>kiszabott büntetésként</i>	mikor alkalmazandó	<i>kiszabott büntetés helyett (próbaidő alatt kiszabott kötelező magatartás)</i>
<i>48-312 óra</i>	mértéke	<i>24-150 óra</i>
<i>Igazságügyi Szolgálat választ</i>	munkahely kiválasztása	<i>az elítélt választ meghatározott körből (Btk. 67. § (3) bek.)</i>

⁵⁵ MÓNUSNÉ KISS KATALIN: A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásai in *Debreceni Jogi Műhely*, 1/2006. szám. Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_specialis_jellegenek_fobb_vonasai/ (2015.10.12.)

<i>ha az elítélt 2 éven belül nem teljesíti, átvált-ható szv.-re</i>	ha az elítélt a követelményeket nem teljesíti	<i>ha 1 éven belül az elítélt nem igazolja megfelelően (Bvtv. 309. § (4) bek.) a bíróság büntetést szab ki</i>
--	---	--

5. ábra: Közérdekű munka és jóvátételi munka összehasonlítása⁵⁶

A jóvátételnek azonban a közösség számára végzett munkán kívül már számos további formáját is ismerjük. A gazdaságosság, az ésszerűség és a humanitás követelményei fokozatosan hívták életre a kárhelyreállító igazságszolgáltatás intézményeit, amelyek új irányba terelik a hagyományos, ám egyre inkább modernizálódó büntetőpolitikát.⁵⁷ A korábban ismert 2 fő büntetési irányzat – represszív, preventív – mellett immáron megjelent a resztoratív szemlélet is.

Ez a hangsúlyt a büntetés megtorló vagy nevelő jellege helyett a bűncselekmény okozta károk tettes általi kompenzációjára helyezi, célja az elkövető és az áldozat közötti megegyezés létrehozása, olyan elégtétel nyújtása a sértett számára, amelyet ő a sérelme orvoslására ilyenként elfogad.⁵⁸ Racionális párbeszédre kerül sor a felek között, amely folyamat során eljutnak a megnyugvás, a megbánás és a megbocsátás fázisába.⁵⁹

A nemzetközi elvárásoknak megfelelően 2006-ban létrejött az áldozatsegítés, áldozat-károenyhítés törvényben garantált egységes rendszere és kialakításra került az áldozatsegítő szolgálat országos hálózata.⁶⁰ Az állami áldozatsegítés elméleti alapját az adja, hogy az állam felelősséget érez polgárai iránt, akiket nem képes megvédeni az áldozattá válástól, így segítséget kell nyújtania számukra a bűncselekmény negatív hatásainak feldolgozásában és kijavításában.⁶¹

A jóvátétel egyik meghatározó formája a kárjóvátétel, amely a bűncselekmény által okozott kár önkéntes megtérítését takarja és magában foglalja az anyagi kompenzációt, valamint az érzelmi kiengesztelési eljárást is. Nem csupán kártérítéstről és könnyedén odavetett bocsánatkérésről szól, hanem az elkövető részéről

⁵⁶ Az ábra a szerző saját munkája.

⁵⁷ BARABÁS: i. m. 65.

⁵⁸ HERCZOG MÁRIA: Szemtől szemben a problémákkal és a lehetséges megoldásokkal, in HERCZOG MÁRIA (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel; kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról*, 2003, Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület, Budapest, 18.

⁵⁹ KISS ANNA: A közvetítői eljárásról, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai tanulmányok 43.*, 2006, Budapest, 248.

⁶⁰ 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami károenyhítésről; 1/2006 (I.6.) IM rendelet az áldozatsegítő támogatások igénybevételének részletes szabályairól

⁶¹ BARABÁS: i.m. 80.

egy megbánási és belátási folyamatot is jelent, amely során a tettes cselekedeteiért a felelősséget az áldozat és a társadalom egésze előtt nyíltan vállalja.⁶²

Hatékony működésének fontos feltétele az áldozat és a tettes önkéntessége, a kutatások alapján azonban az önkéntesség és hajlandóság javarészt inkább az elkövetői oldalon mutatkozik, a sértettek gyakran ódzkodnak ettől a megoldástól.⁶³

A jóvátétel másik jellegzetes formája annyiban mutat túl a kárjóvátételen, hogy szükségszerű velejárója a kompenzáción túl a felek közötti kibékítés és konfliktusfeloldás. Ez az ún. tettes-áldozat egyezség (TAE), más néven közvetítói eljárás, vagy mediáció, amely 2007. január 1-től alkalmazható Magyarországon.⁶⁴ A közvetítói eljárás törvényben meghatározott bűncselekmények miatt indított eljárás nyomozati szakaszában alkalmazható.⁶⁵

Az eljárást bármely érintett személy kezdeményezheti, azonban lefolytatására csak az elkövető és a sértett együttes beleegyezésével és a tettes bűnösségének önnön beismerése esetén van lehetőség. A közvetítói eljárást az ún. mediátor vezeti, szerepe semleges, feladata pedig, hogy felvegye a kapcsolatot a felekkel, majd a találkozás során objektíve koordinálja az egyezséghez vezető folyamatot. Ez történhet direkt, illetve indirekt módon is, míg előbbinél közvetlenül jelen vannak az érintettek, egymással személyesen beszélnek meg sérelmes ügyüket, addig utóbbi esetben külön-külön találkoznak az eljárást irányító közvetítővel és rajta keresztül jutnak egyezsége.

A felek által létrehozott egyezség tartalmát teljes egészében a felek akarata formálja, így lehet csupán szimbolikus jellegű, de kiterjedhet akár az okozott kár materiális megtérítésére is. Bármilyen legyen az egyezség tartalma, ha a felek bármiben megállapodnak, az büntethetőséget megszüntető ok lehet [Btk. 29. § (1) bek.], vagy a büntetés korlátlan enyhítését eredményezheti [Btk. 29. § (2) bek.]. Ha a mediáció mégsem zárulna sikerrel, vagyis nem sikerül a feleknek békítő egyezséget kötni, akkor az eljárás során elhangzottak a későbbi bírósági szakaszban bizonyítékként nem használhatóak fel, viszont, ha közvetítói eljárás eredményes, akkor a büntetőeljárás ezúton történő megszüntetésével tiszta diverzió valósul meg.

A TAE hatékonyságát tovább növeli, hogy erős speciális prevenciók hatásai is vannak, mivel eljárása során a jogi elemek helyett a pszichológiai elemekre he-

⁶²BARABÁS: i. m. 84-85.

⁶³BARABÁS A. TÜNDE – WINDT SZANDRA: Elterelés vagy elzárás?, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 41*, 2004, Budapest, 199.

⁶⁴Részletes szabályozás: 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítói tevékenységről (továbbiakban: Bktv.)

⁶⁵Be. 221/A. § (1) bek.

lyezi a hangsúlyt. A mediáció keretében sor kerül szembesítő eljárásra, ami a bűncselekmény elkövetőjére pszichológiailag, az érzelmeken keresztül hat,⁶⁶ így kialakul benne egyfajta együttérzés, megbánás, szégyenérzet, ez pedig a későbbiekben komoly hatást fejthet ki magatartására, várhatóan sokkal inkább tartózkodni fog a bűnelkövetéstől.

A mediáció szélesebb körben való alkalmazásának új lehetőségét nyújtja az ún. békítő kör. Míg a mediációra vonatkozó hatályos szabályok szerint az eljárásban a közvetlenül érintett feleken kívül kizárólag 2-2 támogatójuk, ill. jogi képviselőjük vehet részt, addig a békítő kör esetében ez a limitáció nem szerepel.

A békítő kör egyedülálló hatékonysága abban rejlik, hogy az ügy gyors rendezése, az elkövető reintegrációja és a sértett számára történő jóvátételen túlmenően a tágabb értelemben vett sértetti kör közreműködésével elősegíti a közösségi szintű megbékélést, a közösség megerősödését, valamint az elkövető későbbi visszafogadását is. Többféle kör megoldás létezik: beszélő, megértő, gyógyító, ítélő, támogató, közösségépítő, konfliktuskezelő, reintegrációs, ünneplő.⁶⁷

5.2.7. A pénzbüntetés

A leggyakrabban alkalmazott alternatív szankció a pénzbüntetés. Elterjedése a 20. század végére tehető, mikor is a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájaként kezdték egyre szélesebb körben alkalmazni.

Jelenlegi büntetőjogunkban ez a szankció egyaránt alkalmazandó önálló főbüntetesként (főszabály) és mellékbüntetesként [Btk. 50. § (2) bek.]. A pénzbüntetést a bíróságnak úgy kell meghatároznia, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyára figyelemmel meg kell állapítania a napi tételek számát, majd az elkövető vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyaihoz és életviteléhez mérten az egy napi tételnek megfelelő összeget. A bűncselekménytől és az elkövető körülményeitől függően a büntetés 30.000 Ft-tól egészen 270.000.000 Ft-ig terjedhet. A pénzbüntetés kiszabásának korlátját a 25. számú Büntető Kollégiumi vélemény határozza meg, amely szerint pénzbüntetés kizárólag megfelelő jövedelem esetén szabható ki. A hivatkozott BKv. szerint akkor megfelelő a jövedelem a pénzbüntetés kiszabására, ha azt az elítélt – akár csak részletekben, de – képes megfizetni anélkül, hogy ezzel saját maga, vagy tartásra szoruló hozzátartozói megélhetését veszélyeztetné.

A büntetés kiszabása után – a fiatalkorúak kivételével – a bíróság nem köteles a büntetés behajtásáról gondoskodni, amennyiben ez nem kerül megfizetésre, szabadságvesztésre kell átváltóztatni a törvényben meghatározott szabályok szerint.

⁶⁶ HERCZOG: i.m. 19.

⁶⁷ BARABÁS A. TÜNDE – WINDT SZANDRA: Mediáció körben, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 51.*, 2014., Budapest, 187-188.

Előnyeiként említhető, hogy széles skálája alapján jól egyéniesíthető, stigmatizáló hatása gyakorlatilag nincs, hiszen az elkövetőt nem szakítják ki a környezettől, nem kötelezik mindenki által nyilvános munkára vagy egyéb magatartásra, mindössze az előre meghatározott összeget kell kifizetnie. Gazdasági vetületét vizsgálva szintén előnyösnek mondható, hiszen az állam számára plusz bevételi forrást jelent, nem összetévesztendő azonban az áldozatnak fizetendő kártérítéssel, kárjótétellel.

Hátrányaként tartható számon azonban, hogy hiába igazodik a jövedelmi és vagyoni viszonyokhoz, az eltérő szociális helyzetűek között mégsem ugyanolyan súlyúként értékelendő. További negatívumként értékelhető ugyanebből az okból kifolyólag, hogy egy magasabb büntetés nem csupán az elkövetőt, hanem annak családját is hátrányosabb helyzetbe hozhatja, amely nem célja a büntetés kiszabásának.

A pénzbüntetés hatékonyságának növeléséhez úgy vélem elengedhetetlen a társadalmon belüli egyre nagyobb szakadék figyelembe vétele – a büntetés kiszabás körében –, amely az emberek szociális helyzete között tapasztalható. Míg az alacsonyabb vagyoni helyzetűek tekintetében, amennyiben a pénzbüntetés – bár nem éri el a 25.-ös BKv.-ben foglalt szintet, de – lényegesen hátrányosan érinti az elkövető családját, úgy abban az esetben lehetővé kellene tenni a fokozottabb átjárhatóságot a különböző szankciók között, mielőtt azt egyből szabadságvesztés büntetésre változtatnánk át. Így megoldás lenne pl. a közérdekű munka, jótétel alkalmazása a szabadságvesztés helyett, tekintve, hogy az alternatív szankciók alkalmazása első sorban épp a szabadságvesztés elkerülését lenne hivatott szolgálni.

A magasabb vagyoni viszonyok közt élők esetében – akiknél a pénzbüntetés hatását azért nem tudja kifejteni, mert a kiszabható legmagasabb büntetési összeg sem okoz különösebb hátrányt – azok esetében a megoldás az lehetne, ha a büntetési tételkeret felső limitét eltörölnénk, vagy a pénzbüntetés mellett a vagyonekobzás intézkedés szélesebb körű gyakorlati alkalmazására nyílna lehetőség. Nem ördögtől való az ötlet, hiszen, ha a pénzbüntetést összehasonlítjuk a közigazgatás szankció rendszerével azt tapasztalhatjuk, hogy a közigazgatási bírság sok esetben súlyosabb eredménnyel jár a szankcionált személyre nézve, ez pedig véleményem szerint megkérdőjelezi a büntetőjog ultima ratio jellegének érvényesülését.

5.2.8. Szankciórendszer újraszabályozása

2005. november 25-én került sor a Magyar Kriminológiai Társaság szervezésében „A büntető szankciórendszer fejlesztésének lehetőségei” című tudományos ülés megtartására, melynek témája az új Btk., valamint a szankciórendszer reformációjának sarkalatos kérdéseinek megvitatása volt.⁶⁸ Már 2005-ben nyilvánvalóvá vált,

⁶⁸ TARR ÁGNES: Beszámoló „A büntető szankciórendszer fejlesztésének lehetőségei” címmel megrendezett tudományos ülésről, *in. Debreceni Jogi Műhely*, 1/2006. szám. Elérhető:

hogyan az alternatív megoldások kizárólag az eddigi keretrendszer átalakításával lehetnek működőképesek és hatékonyak. Szakmai körökben vitaponttá vált annak eldöntése, hogy a Btk. egészének felülvizsgálata szükségeltetik-e, vagy elegendő csupán a büntetéseket meghatározó általános rész revíziója is a cél eléréséhez. A konferencián résztvevő szakemberek mind egyetértettek abban, hogy kulcsfontosságú az új Btk. esetében az Unió jogharmonizáció fokozása, továbbá az alternatív szankciók lehetőségeinek kiszélesítése. A 2009. évi LXXX. törvénnyel végül csak az általános rész átfogó reformjára került sor, azonban a különös rész tekintetében is a koherencia érdekében eszközöltek némi változást.

A módosítás által nagyobb teret nyert a bírói mérlegelés szabadsága, ezzel lehetőség nyílt egy racionálisabb, egyéniesíthetőbb és reintegrációt jobban szorgalmazó szankciórendszer alkalmazására. Bevezették az ún. „kóktélbüntetést” is, amely a bíró számára lehetőséget ad arra, hogy több büntetést és intézkedést egymással párhuzamosan szabjon ki. A megújult törvény nagyobb biztonságot kíván nyújtani a leginkább kiszolgáltatott személyek – gyermekek, időskorúak, fogyatékosok, védekezésre és akaratnyilvánításra képtelenek – részére azért, hogy a sérelmükre elkövetett bűncselekményeket nagyobb fenyegetettséggel társítsa. A jogos védelmi helyzet is jelentős változásokon esett át, a korábbinál sokkal szélesebb körben nyújt védekezési jogot a jogtalan támadás ellen.

A normaszöveg átalakításánál fontos szempont volt a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának markánsabb kidomborítása, mindemellett a büntetőpolitikai újítások megjelenítése a törvényben. Az átfogó reform során rengeteg vita és kompromisszum született a szakmai berkekben, a végeredmény hatásfokát és gyakorlati alkalmazhatóságát azonban még elhamarkodott lenne megítélni, mindenesetre a komplex átalakítás a Btk. és a Bvtv. átalakítása után a Be. reformjával fog majd befejeződni⁶⁹

6. BŰNMEGELŐZÉS

Az alternatív szankciók már egy kedvezőbb utat mutatnak a büntetések terén, ám az ideális helyzet az lenne, ha ezekre se lenne szükség. Mivel a bűnözés társadalmi produktum, így nem szüntethető meg teljesen, létezik azonban egy megvalósítható törekvés, mely segítségével a bűnözés visszaszorítható: a bűnmegelőzés. A büntető igazságszolgáltatás elsődleges feladata nem a bűnmegelőzés. Az elkövetés esetén ugyan élhet a kényszer eszközeivel, s ezekkel együttesen ható preventív hatásokkal, azonban a bűnözés gyökereinél húzódó okokat és összefüggéseket nem

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/beszamolo_bunteto_szankciorendszer_fejleszteserol_konferencia/ (2015.12.10.)

⁶⁹ GÖNCZÖL KATALIN: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 47.*, 2010, Budapest, 83-85.

érheti el.⁷⁰ A kriminológia kiemelkedő feladata, hogy felkutassa a kriminalitás okosságait és azokra megoldást találjon, mintegy meggátolva a bűnözést az elkövetés előtt, ezzel jelentősen tehermentesítve a büntetési rendszert.

6.1. Nemzetközi irányok a prevenció területén

„Jobb megelőzni a büntetteket, mint büntetni azokat”⁷¹ – szól Beccaria-nak a klasszikus büntetőjogi iskola atyjának örök érvényű igazsága. Magának a szankcióknak is az egyik lényeges célkitűzése, hogy megelőzze a további bűncselekmények elkövetését mind az elkövetőnél, mind a társadalom többi tagjánál, azonban hatékonyabb megoldás lenne az – amire Beccaria is utalt már művében – hogy ha a büntetteknek utólagos reflexió (büntetés) helyett inkább megelőző, preventív jelleggel próbálnánk meg elejét venni.

Nemzetközi szinten felismerték ezt már a 20. század közepén, a nagy nemzetközi szervezetek pedig állásfoglalásokat, ajánlásokat terjesztettek tagországaik elé iránymutatásul. A Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, a Nemzetközi Kriminológiai Társasággal, a Társadalomvédelem és Humánus Büntetőpolitika Nemzetközi Társaságával, valamint a Nemzetközi Büntetőjogi és Börtönügyi Alapítvánnyal együtt a 9. Közös Kollokviumon ajánlásokat adtak ki, amelyek célkitűzéseket tartalmaztak a bűnözés megelőzésével és az elkövetők kezelésével kapcsolatban, ezek pedig alapul szolgáltak a 2000. évi X. ENSZ Kongresszuson is.⁷² Ezek a dokumentumok, bár különböző szervezetektől érkeznek, néhány szempontban mégis nagyfokú harmonizációt mutatnak. Többségük egy hosszútávon érvényesülő, több szintű bűnmegelőzési stratégia kialakítását preferálja, melyek során fokozott figyelmet kell fordítani az alapvető emberi jogok és garanciák érvényesülésére.⁷³ Egyaránt fontosnak tartják, hogy a bűnmegelőzésben a területiség kapjon elsődlegesen szerepet, vagyis a központi szabályozás helyett a helyi bűnmegelőzési szervekre helyeznék a hangsúlyt. Felismerték azonban, hogy az állam lehetőségei igen csak korlátozottak e körben, ezért a lehető legszélesebb körben be kell vonni a társadalom valamennyi szereplőjét, a különböző civilszervezeteket és a lakosságot is.

Az Európa Tanács miniszteri bizottságának a bűnmegelőzés szervezetéről 1988-ban elfogadott ajánlása leszögezi, hogy a tagországok kormányainak állandó

⁷⁰ BORBÍRÓ ANDREA: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 46.*, 2009, Budapest, 15.

⁷¹ BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 1998, Eötvös József Kiadó, Budapest, 62.

⁷² GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntető ügyekben*, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 26.

⁷³ ROSTA ANDREA: *A bűnmegelőzés elmélete, Pázmány Társadalomtudomány 3.*, 2006, LOISIR Kft., Budapest-Piliscsaba, 76.

feladata a bűnözéskontroll és az ehhez szükséges szervezetek felállítása, a bűnözésről készült statisztikák és hiteles adatok összegyűjtése, prevenciós programok megtervezése és megvalósítása, a bűnmegelőzési szervek koordinációja, tudományos kutatások finanszírozása a megelőzési módszerek és stratégiák kidolgozására, valamint a megelőzési programokban részt vevők megfelelő szakmai képzése.⁷⁴ Napjaink preferált bűnmegelőzési stratégiája a társadalmi bűnmegelőzés, ugyanis az állami szerepvállalás, a bűnüldözés, a büntető igazságszolgáltatás, a büntetőjogi büntetés nem elégséges eszköze a kriminalitás társadalmi jelenségének megoldására.⁷⁵

6.2. A magyar prevenciós politika

Magyarország majd 20 éves késéssel, de szintén bekapcsolódott ebbe a folyamatba, a fejlődés iránya pedig követi az európai trendeket, a kikristályosodott strukturális formákat, a megjelenő elvárásokat, az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió ajánlásait. Hazánk a '90-es évek elején érte el azt a szintet, hogy a bűnmegelőzéssel állami szinten komolyabban foglalkozzon, központi stratégiát dolgozzon ki a megoldandó feladatokra. Megkezdődött a bűnözéskontroll feladatainak megvalósítását szolgáló szervezetek felállítása, bűnözéssel kapcsolatos adatok gyűjtése és statisztikák készítése, bűnmegelőzési módszerek tudományos kidolgozása, prevenciós programok szervezése.⁷⁶ A mindenkori kormány cselekvésprogramjainak aktualizált válaszokat kell tartalmaznia a bűnözés új kihívásaira, az áldozattá válás okaira és a bűnalkalmak folytonos alakulásaira.⁷⁷

A kormány a közbiztonság megteremtésére, a bűnözés visszaszorítására, a bűnözést kiváltó jelenségek, bűnalkalmak csökkentésére, a bűnmegelőzési modell kidolgozására és összehangolt működtetésére létrehozta először az Országos Bűnmegelőzési Bizottságot (továbbiakban OBmB). A célok elérése érdekében az országgyűlés elfogadta (115/2003. (X.28.) határozata) „A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiáját” (továbbiakban TBNS).⁷⁸ A nemzeti stratégiában 3 fő szakmai célt tűzött ki:

- a bűncselekményeket előidéző körülmények redukcióját
- a sértetté válás veszélyének mérséklését
- a bűnalkalmak számának csökkentését,

⁷⁴ GÖNCZÖL KATALIN: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 130.

⁷⁵ ROSTA: i. m. 87.

⁷⁶ ROSTA: i. m. 97.

⁷⁷ GÖNCZÖL: *Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon* i. m. 74.

⁷⁸ Elfogadva: 2003. október 20., megjelent: Magyar Közlöny 2003/123. szám

melyek megvalósításáért az OBmB lett felelős. A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról szóló 1087/2011. (IV.12) korm. rendelet alapján az OBmB jogutódja a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács (továbbiakban NBT) lett. Az NBT a folyamatosan megújuló tudományos vívmányokra figyelemmel kidolgozta 2013-ban a TBNS-t követő, még haladóbb szellemű Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiát.⁷⁹ Ez egy közép-távú szakpolitikai stratégia, amely 10 évre határozza meg az elérendő célokat a bűnmegelőzés vonatkozásában. A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia kiemelt beavatkozási területei:

- települések biztonságának elősegítése
- nagyobb hangsúly a fiatalkori bűnmegelőzésre
- áldozatválás megelőzése és áldozatsegítés
- bűnismétlés csökkentése.⁸⁰

Alapvetően a bűnmegelőzés kapcsán 2 csoportot különíthetünk el: a büntető felelősségre vonás jogi eszközeit és az egyéb állami és társadalmi eszközöket. Mindkét csoport lényegében azoknak társadalmi viszonyoknak a megváltoztatásától várja a normasértések redukcióját, amelyek összefüggésben állnak a bűnözéssel, a bűncselekmény elkövetésével.⁸¹

6.3. Prevenációs modellek, bűnmegelőzési tipológia

A bűnmegelőzés típusainak rendszerezése merész vállalkozás ugyan, mégis megpróbálkozom egyfajta áttekintést adni ezzel kapcsolatban.

Legáltalánosabb értelemben bűnmegelőzésnek minősül „minden olyan tevékenység, legyen az egyéni vagy csoportos, magán vagy állami, amely egy vagy több bűncselekmény bekövetkeztét megakadályozza” (Brantingham and Faust, 1976). Ehhez képest az Európai Unió, így a magyar jogrend is egy kibővítettebb fogalommal dolgozik: bűnmegelőzés minden olyan intézkedés és beavatkozás, amelynek célja vagy eredménye a bűnözés mennyiségi csökkentése és az állampolgárok biztonságérzetének javítása, akár a bűnalkalmak csökkentésével, akár a bűnözést gerjesztő okok hatásának mérséklésével vagy az áldozattá válás megelőzésével. A szakirodalom ebből kiindulva többféleképpen határozza meg a bűnmegelőzés fogalmát. Minden fogalomban azonban ugyanazon „három pillér elve” ér-

⁷⁹ 1744/2013. (X.17.) korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról

⁸⁰ Bűnmegelőzés Magyarországon - Társadalmi bűnmegelőzés. Elérhető: <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/25> (2015.10.06.)

⁸¹ VIGH JÓZSEF: *Kriminológiai alapismeretek*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó Kft., Budapest, 197.

vényesül, miszerint utalást tartalmaz a feladat meghatározás tekintetében a prevenció minden lehetséges aspektusára, így az elkövetőn túl az áldozatra és a bűncselekményi szituációra is.⁸²

A tipizálás feladatát nem csak a bizonytalan fogalom-meghatározások nehezítik, hanem az is, hogy különböző szerzők eltérő véleményen vannak, így ebből kifolyólag a fogalmak és csoportok egyenes elhatárolása sem lehetséges teljes mértékben, azok gyakran részben vagy egészben fedik egymást. A könnyebb átláthatóság érdekében egy szerző által vázolt csoportosítást választottam ki, amelyet a legkomplexebbnek találtam, és amely a saját nézőpontommal a leginkább egyezik.⁸³

6.3.1 *Generális prevenció - speciális prevenció*

A generális prevenció az a hatás, amit a büntető igazságszolgáltatás működése során a társadalom tagjaira gyakorol. A büntetőhatalom értékeit közvetíti, melynek következtében a társadalomtól jogkövető magatartást és bizalmat kíván meg az igazságszolgáltatás iránt.

Módszerének egyik oldala a példamutatásra és a meggyőzésre épít, az elgondolás alapja, hogy igazságos és egyértelmű törvényeknek, valamint kiszámítható és gyors igazságszolgáltatás megvalósulásának prevenciók jelentősége van. A kulcsszó a közbizalom: ha a polgárok nem bízhatnak az állam hatékonyságában a bűnüldözés visszaszorításával kapcsolatban, akkor a jogszabályok kijátszására fognak törekedni, ami aláássa a törvények hitelességét is. Mindemellett a bűncselekmények látenciája is emelkedni fog, ugyanis a feljelentések elmaradásának leggyakoribb oka a felderítésbe és felelősségre vonásba vetett hit hiánya.

A prevenció másrészt viszont a meggyőzés mellett a félelem eszközére is támaszkodik. Ez a módszer az elkövető racionális tudatára kíván hatni azzal, hogy ha bűnelkövetés esetére büntetést helyez kilátásba, akkor a lehetséges következmények mérlegelése az elkövetőt eltántorítja a bűnelkövetéstől.⁸⁴

A speciális prevenció a bűnismétlés megátolására törekszik, vagyis célja a korábbi elkövető visszatartása az újabb bűncselekmény elkövetésétől. Az elkövetőnél azt akarja elérni, hogy az ne tudjon, ne akarjon, vagy ne merjen ismételtlen a bűn útjára lépni. Az egyik ilyen módszer az ártalmatlanná tétel, amely következtében az elkövető nem lesz képes bűnismétlésre. Ennek kézenfekvő módjai az izolálás, a különböző eltiltások és a semlegesítés (pl. terápiás úton). Másik módszere a speciális elrettentés (short, sharp, shock). Az elképzelés szerint az elkövető hir-

⁸² BORBÍRÓ ANDREA - KERESZSI KLÁRA (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűn-megelőzés kézikönyve I.*, 2009, FRESH ART DESIGNE KFT., Budapest, 112.

⁸³ ROSTA: i. m. 28-47.

⁸⁴ BORBÍRÓ: i. m. 19-21.

telen, rövid és sokkoló ízelítőt kap a büntető igazságszolgáltatás szigorából, kilátásba helyezve számára a későbbiekben ennél súlyosabb következményeket. A cél, hogy az elkövető ne akarjon ismét ilyen helyzetbe kerülni, ezért újabb bűncselekményt ne merjen elkövetni. A speciális prevenció eszközei közül azonban a legelterjedtebbek azok a szankciók, amelyek az elkövető reintegrációját kívánják elősegíteni.⁸⁵

6.3.2. *Elsődleges - másodlagos - harmadlagos megelőzés*

Ennek a felosztásnak az alapja a cselekvési lehetőségek és annak címzettjei (bűnmegelőzés háromszintű modellje).

Az első szint az elkövetői szint, ahol egy korai stádiumban való beavatkozás történik. Ez a lakosság egészére irányul, amely aktiválja a társadalompolitikai megoldások keresését. Ide tartozik minden olyan tevékenység, amely a lakosság biztonságérzetének növelésével és a deviáns társadalmi jelenségek visszaszorításával járul hozzá a bűnözés megfékezéséhez. Cél a minél korábbi beavatkozás, ahol ki kell iktatni minden olyan gyanús körülményt, amely a későbbiekben kialakuló bűnözésre enged sejtetni (nemcsak a valós, hanem a csupán vélt veszélyhelyzetek csökkentése is). Ebben az esetben a beavatkozás lehetősége – mivel még nem történt jogsértés – igen csekély, tekintettel az állampolgári szabadságjogok veszélyeztetésére és a beavatkozás okozta esetleges stigmatizáló hatásra, csupán segítő jellegű szolgáltatás képzelhető el.⁸⁶

A második szint már a sértetti szint, ahol a prevenció már konkretizáltabb, a célcsoport beszűkül. A megelőzési tevékenység már nem általánosan mindenkire, hanem csak azokra irányul, akik a deviancia enyhébb fokozatát tartósan mutatják, bűnelkövetésre hajlamosnak mutatkoznak, illetve azokra is, akik ezen személyek által veszélyeztetve vannak (pl. kábítószer- vagy alkoholfüggők, bűnöző családban nevelkedettek, notórius szabálysértők). Ebben a körben szorosabban véve büntetőjogi eszközök felhasználása még mindig nem lehetséges, azonban az előbbieknél célirányosabb megoldásra, bizonyos enyhébb kényszerintézkedésekre (pl. szülői felügyelet megszüntetése, állami gondozásba vétel, intézeti elhelyezés, szabálysértési eljárás) már van lehetőség. További célként fogalmazódik meg, hogy a veszélyzónák konkrét területére egy önálló bűnmegelőzési taktikát kell kidolgozni (pl. a közbiztonság emelése fokozott rendőri járőrözéssel, utcai megfigyelő rendszer alkalmazása stb.).⁸⁷

A harmadik szint már a bünt ténylegesen elkövetőkre és az ennek következtében sértetté vált személyekre vonatkozik, szituációs szempontból pedig a veszélyeztetett zónák megtisztítására és a problémás körülmények továbbterjedésének

⁸⁵ BORBÍRÓ: i. m. 22-29.

⁸⁶ GÖNCZÖL: *Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák* i. m. 127.

⁸⁷ GÖNCZÖL: *Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák* i.m. 129.

megakadályozására törekszik. A végső cél a bűnismétlés megelőzése, sértetti oldalon pedig az ismételt áldozattá válás elkerülése oly módon, hogy a bűnözésre alapot adó szituációt kell kiiktatni. Itt már jellemzően alkalmazandóak büntetőjogi eszközök, a sértetti oldalon pedig már a viktimizáció megelőzése mellett az áldozat védelem, az áldozatsegítés és a kártérítés is prioritást élvez.

A büntetőjogi eszközök elrettentő hatását az alapozza meg, hogy az elkövetés után mekkora valószínűséggel és milyen időtávon belül kerül sor a felelősségre vonásra. Éppen ezért növelni kell a nyomozati szervek munkájának hatékonyságát, hogy a megelőzés szempontjából a rendszer kiválthassa az elvárt hatást.⁸⁸

BŰNMEGELŐZÉSI MODELLEK	Elkövetővé válás megelőzése	Áldozattá válás megelőzése	Bűnalkalmak csökkentése
Elsődleges	társadalmi integráció növelése, a devianciák reprodukciójának fékezése		szabályozási jellegű eszközök, egyedi intézkedések
Másodlagos	enyhébb, devianciákra, veszélyhelyzetekre történő reagálás	potenciális áldozatok kijelölése, védelme	veszélyeztetett zónákban hozott intézkedések
Harmadlagos	bűnismétlés megelőzése, büntetőjogi eszközök alkalmazása	másodlagos viktimizáció megelőzése, áldozatok védelme, kárenyhítés	rendkívüli körülmények kezelése, továbbterjedésének megakadályozása

6. ábra: Bűnmegelőzési modellek összefoglaló ábrája⁸⁹

6.3.3. Szituációs - szociális - áldozati bűnmegelőzés

Jelen fejezetben a bűnmegelőzés három lehetséges modelljét vázolom fel röviden, amelyek mindegyike eltérő megoldást kínál a probléma megoldására.

A *szituációs modell* alapja az a feltevés, hogy bizonyos bűncselekmények elkövetése bizonyos bűnalkalmakhoz kapcsolódnak, a bűnmegelőzés célkitűzése tehát, hogy ezeket a kínáló bűnalkalmakat megszüntessék, ezáltal csökkentve a tényleges elkövetések számát. Ennek érdekében az elkövetés 3 tényezőjére kell

⁸⁸ GÖNCZÖL: *Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák* i.m. 130.

⁸⁹ ROSTA: i. m. Függelék I. 211.

fokozottabb figyelmet fordítani: a potenciális elkövetőre, a céltárgyra vagy célszemélyre, illetőleg a bűncselekmény elkövetését megkönnyítő felügyelet hiányára. A kívánt hatás eléréséhez szükséges intézkedések tehát az elkövető távoltartása a céltól, a célpont elérésének megnehezítése, az elkövetéshez szükséges eszközök eltávolítása, megfelelő ellenőrzés gyakorlása az érintett területeken. Egyes szakemberek szerint ez a modell nem jelent megoldást a bűnözésre, hiszen, ha valahol az nem tud realizálódni, akkor megvalósul majd valahol máshol, ahol a feltételek kedvezőbbek ehhez. Más szóval a probléma gyökereit nem tudja megszüntetni, csupán a bűnözés áthelyeződését eredményezheti.

A probléma gyökerének kezelésére kínál megoldást a *szociális bűnmegelőzés*, amely a bűnözést társadalmi folyamatokkal indokolja, a megelőzést pedig ezen tényezők befolyásolásában látja. Az elmélet szerint a bűnözés oksága az elkövetőt érő mikro- és makro-strukturális, gazdasági, szociális, társadalmi tényezőkben keresendő és ezek befolyásolásával a bűnelkövetés megelőzhető lenne. A szociális jellegű prevenció igyekszik megszüntetni azokat a szociális és gazdasági viszonyokat, amelyek a potenciális elkövetők életét kedvezőtlenül befolyásolják. Ezek a tevékenységek egyfelől kapcsolódhatnak az igazságszolgáltatás rendszeréhez is (pl. pártfogói utógondozás a szabadságvesztésből szabadulóknak, vagy a bűncselekmény áldozatainak megsegítése), ám egyes intézkedések tekintetében ezen túlmenően is kifejtik hatásukat (pl. a lakosság biztonságérzetének növelésével, fiatalok alkoholt és kábítószer fogyasztása elleni tevékenységével, a közegészségügy, oktatás, lakásvizonyok helyzetének javításával). Ez a prevenciós stratégia a leghosszabb távon tervezhető, hatásai pedig szintén csupán hosszú távon és bizonyult módon mutathatóak ki.

Az elkövető és szituáció elvitathatatlan jelentősége mellett a legújabb bűnmegelőzési modell a bűncselekményt elszennvedő félre, vagyis az *áldozatra irányul*. Az elmélet szerint vannak bizonyos áldozati jegyek, amelyek a bűnelkövetést generálják. A megelőzés leghatékonyabb formája az áldozat szempontjából, ha ő maga tesz meg mindent önmaga és vagyontárgyai biztonsága érdekében. A számos felvilágosító kampány, a sorra megjelenő tájékoztató kiadványok, valamint a különböző önvédelmi oktatások hozzáférhetővé tétele mind-mind az áldozattá válás elkerülését szolgálják. Az áldozat-orientált bűnmegelőzés mögött állnak a különböző áldozatvédő és kártalanító szervezetek.

6.3.4. *Kommunális - országos - nemzetközi megelőzés*

A bűnmegelőzési modellek további csoportosítási lehetőségét kínálja a területi alapú csoportosítás, amelynek szintén három altípusa van.

Az első, egyben a legszűkebb kategória a *kommunális* szint, amely a bűnözést mint helyi problémát kezeli. Ez alapján a bűnözés okságát a közvetlen szociális környezetben kell keresni, a végrehajtásért felelős fő szerve pedig maga a helyi

közösség. Hátránya, hogy nem alkalmas a tágabb összefüggéseken alapuló strukturális problémák kezelésére, csupán a közösségekben született és a közösség által kezelt problémákra nyújthat megoldásokat. E körben viszont olyan hatékonyságot mutat, amely más szerveződés által nem lenne megvalósítható, így szerepe elvitathatatlan a bűnmegelőzés kapcsán. E közösségi szerepvállalás kiegészül a hatósági szervek működésével, így a helyi önkormányzatok és az ún. közösségi rendőrség hathatós segítségével. A kommunális bűnmegelőzés az elsődleges és másodlagos prevenció területeit fedi le, a többi prevencióval összehasonlítva egy középtávú stratégiának minősül.

A helyi, regionális szint mellett azonban ugyanolyan fontos, hogy a kormányzat az egész országra érvényes, *központi* bűnmegelőzési stratégiát dolgozzon ki. Ebben kell megfogalmazni azokat a hosszabb távú elképzeléseket, amelyekhez a helyi szintű középtávú stratégia igazítható. Egy olyan stratégiát kell kidolgozni, amely a kriminalitás okaira épít és olyan célterületeket irányoz meg általános szinten, amelyek a szociális bűnmegelőzés keretében már szóba kerültek. Az állami feladatvállalás a stratégia alapján igen tág, a sok feladat már-már meghaladja az állam teljesítőképességét, éppen ezért lehetőség van arra, hogy egyes állami és önkormányzati feladatokat civil szervezetekre delegáljanak. Ezeket az intézményeket működésük érdekében fokozott támogatásban kell részesíteni, ill. különböző pályázati lehetőségekkel, mentességekkel, kedvezményekkel kell ösztönözni.

Az utolsó, legszélesebb körben érvényesülő és egyben legmagasabb szint pedig a *nemzetközi* bűnmegelőzés szintje. A korábbi fejezetben részletezett nemzetközi ajánlások, egyezmények megerősítik a nemzetközi együttműködést a bűnmegelőzés érdekében. Az országok közös vonásokat felmutató kriminálpolitikai stratégiákat és szervezeteket alkalmaznak, a még pontosabb összehangolás érdekében pedig további konferenciákon és közös kutatásokban vesznek részt. Az együttműködés feltétlenül szükséges és elengedhetetlen a hatékonyság szempontjából, hiszen a határok megnyitásával a bűnözés nemzetközi jellege egyaránt fel erősödött, egyes tipikus bűncselekményi körök (pl. embercsempészet, terrorizmus, kábítószer kereskedelem, szervezett bűnözés stb.) kezelése és megoldása pedig elengedhetetlenné teszik a nemzetközi összefogást.

6.3.5. Társadalmi bűnmegelőzés - büntető igazságszolgáltatás

Az elmélet szerint a bűnmegelőzés az egész társadalom közügye, nem hárítható kizárólagosan csak a hatóságokra. Ez a módszer azonban csak úgy működik, ha a lakosság ebben kellőképpen motivált. Itt is felbukkan a büntetőjog ultima ratio jellege, vagyis, hogy elsősorban büntetőjogon kívüli eszközökkel kell próbálkozni a cél elérése érdekében, így például egy jól irányzott társadalompolitikával.

A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia szintén a társadalmi bűnmegelőzést preferálja, az állam ezáltal kötelességet ró saját magára a társadalmi szinten szerveződő, bűnmegelőzésben aktívan tevékenykedő szervezetek (pl. civil szervezetek,

magánemberi kezdeményezések) megsegítésével és támogatásával kapcsolatban. A cél egy összehangoltan és jól működő önkéntes és öntevékeny társadalmi csoportosulásokból álló hálózat kialakítása. Hatékonyság szempontból a helyi, kistérségi, lokális szintnek van kiemelkedő jelentősége, hiszen ezeken a helyeken a legerősebb a társadalmi szolidaritás és a centralizált intézkedések is itt csapódnak le legerőteljesebben.

Egy kiválóan működő bűnmegelőzési modell kialakításához az előbb említett társadalmi bűnmegelőzés és a büntető igazságszolgáltatás rendszerének összefonódására és együttes alkalmazására lenne szükség. Az állam oldaláról az együttműködés a különböző szakpolitikáknak a bűnmegelőzés szolgálatába állításában állna, különös tekintettel az oktatás és nevelés kérdéséért felelős oktatáspolitikára, egészségügy-politikára, szociálpolitikára, foglalkozáspolitikára, gazdaságpolitikára, kisebbségi problémákra reagáló politikára, gyermek- és ifjúságvédelmi politikára és nem utolsósorban a családpolitikára is. Az állami szerepvállaláson túleső társadalmi eszközök pedig a bűnmegelőzés érdekében létrehozott társadalmi szerveződések, civil szervezetek, amelyek figyelemmel kísérik a hatáskörükbe tartozó területen bekövetkező társadalmi változásokat, az esetlegesen megjelenő deviancia jeleit és szükség szerint – az arra alkalmas módon – a bűnözés kialakulását meggátolják.

6.3.6. Rendészeti bűnmegelőzés

A rendészeti bűnmegelőzés a társadalmi bűnmegelőzés egyik részterülete, a rendvédelmi szervek bűnmegelőzési tevékenységét takarja. A rendőrség ez irányú tevékenységét 1989-ben kezdte meg a Bűnmegelőzési Osztály létrehozásával.

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 1. § (1) bekezdése szerint a rendőrség feladata az Alaptörvényben meghatározott feladatok mellett a határforgalom ellenőrzése, a terrorizmus elleni küzdelem és az e törvényben meghatározott bűnmegelőzési, bűnfelderítési célú ellenőrzés, valamint a bűncselekményből származó vagyron visszaszerzése. Az Alaptörvény 46. cikk (1) bekezdése pedig a bűnmegelőzést konkrétan nem nevesítve, mindazonáltal annak részterületét képező közbiztonság és közrend fenntartását és védelmét, valamint a bűncselekmények megakadályozását tűzi célul a rendőrség elé.⁹⁰

A rendőrség alapfeladatai ellátása révén hiteles képet tud adni a bűnözés mi-
benlétéről, alakulásáról, morfológiai sajátosságairól, valamint az így szerzett ismeretanyagokat a társadalom célcsoportjainak bűnmegelőzés céljából átadja. A

⁹⁰GRATZER-SÖVÉNYHÁZY GÁBOR: *A bűnmegelőzés rendszere*, 26. Elérhető: <http://biztonsgiac.hu/wp-content/uploads/2014/04/Gratzer-Sovenyhazy-Gabor-A-bunmegelozes-rendszere.pdf> (2015.10.09.)

rendőrség szervezete nagyban hozzájárul a közösségek biztonságérzetének kialakításában, valamint közreműködik a biztonságért érzett egyéni és közösségi felelősség kialakításában.

A rendészeti bűnmegelőzés igazán csak akkor működhet hatékonyan, hogyha tevékenységét a többi társadalmi bűnmegelőzési szervezettel (állami és önkormányzati szervezetek város- és polgárőrség, közterület-felügyelet, gyermekvédelem intézményei, civil szervek, lakosság) együttesen gyakorolja, ezen a területen kiemelten fontos a közvetlen kommunikáció a végrehajtó szervek és a társadalom között. Az országos szerveződések közül a rendőrség rendelkezik a legnagyobb szakembergárdával a bűnmegelőzés területén.

A rendőrség bűnmegelőző tevékenységéhez kapcsolódó jogszabályi háttér és a szervezeten belüli normaalkotás az elmúlt években javuló tendenciát mutat, azonban az operatív megvalósítás feltételei továbbra sem adóttak, annak ellenére sem, hogy a közvélemény és felmérések alapján a rendészeti megelőzés a lakosság számára a legkiemelkedőbb jelentőségű a társadalmi bűnmegelőzés területén.⁹¹ Tágabb értelemben megelőző jellege van szinte minden rendőri intézkedésnek, ha azt szakszerűen és törvényesen hajtják végre, szűkebb értelemben viszont csak a rendőrség Bűnmegelőzési Szolgálatának tevékenységére korlátozódik. A rendőri bűnmegelőzés elsődleges célja, hogy proaktív tevékenysége révén az állampolgárokat hozzásegítse saját biztonságuk kialakításához, valamint oktatási tevékenységeként bűnmegelőzési órákat, ismeretterjesztő előadásokat tartson a célközönség számára. A rendőrség biztonságra nevelő iskolai programokat is szervez, ezek elsősorban olyan képzési, nevelési projektek, amelyek a veszélyhelyzetek felismerésére, elemzésére és a döntési készség elsajátítására tanítja az általános és középiskolás korosztályt.

6.3.6.1. D.A.D.A. Program

A DADA kifejezés lényegében a Dohányzás - Alkohol - Drog - AIDS szavakból képzett mozaikszó, amely egy az USA-ban működő bűnmegelőzési program haza rövidítése. A tengerentúlon már remek eredményeket produkált, ezért 1992-ben saját viszonyainkhoz adaptált formában a rendszert Magyarország is átvette. A fogalmak egymásutánisága sem a véletlen műve, arra a folyamatra céloz, amely során a fiatalok időrendben érintkeznek a jelzett problémákkal, vagyis a megelőzés

⁹¹ MEDVE JUDIT - *A bűnmegelőzés leghatékonyabb eszközei hazánkban és külföldön*, 2014, Budapest, 3. Elérhető: http://www.rendeszettelmelet.hu/Graphics/pdf/e-konyvtar/Medve_Judit_NKE_palyazat.pdf (letöltve: 2015. 12.20.)

és az érintettek számának sorrendiségét jelzik. A program jelszavai: 1) önkéntesség, 2) együttműködés, 3) hitelesség.⁹²

A teljes oktatási program 8 év (6-14 éves korig), amely 1-2 alkalom helyett a hosszú távú, komplex megelőzés eszköze lehet. A célja lényegében, hogy a rendszeres oktatás révén végigkíséri a diákokat az általános iskolán és már azelőtt felhívja a figyelmet a várható veszélyekre, mielőtt azokkal a fiatalok találkozónának. A program során a rendőrség állományából egy erre a célra kiképzett személy havonta egyszer foglalkozást tart a tanulóknak. Fontos eleme, hogy a foglalkozást kizárólag rendőr tarthatja, aki az órán egyenruhában jelenik meg. Ennek jelentősége, hogy ha az oktatás és az információk egy elsődleges és hiteles forrásból származnak, azt a gyerekek könnyebben megfogadják, mintha csak a szülőktől vagy a tanároktól hallanák ugyanezt.

A program a megelőzésen túl egy készség- és képességfejlesztő, helyes önértékelésre nevelő és önbecsülést építő program is, lényeges szerep jut a gyerekek által mutatott problémák megbeszélésének, vitáknak, szituációs- és szerepjátékoknak. A hatékonyság érdekében fontos a szülőkkal és a tanári testülettel való folyamatos kapcsolattartás.

A D.A.D.A. fő mondanivalója, hogy a gyerekek tanulják meg felismerni a vészhelyzeteket, tudjanak a következmények számbavétele után helyes döntéseket meghozni, ha valami nem válik előnyükre, azokat képesek legyenek elutasítani, a számukra ártó dolgokról tudjanak a felnőtteknek beszélni, a veszélyes helyzeteket pedig lehetőség szerint képesek legyenek elkerülni. A végső cél, hogy a gyermekkorban személyiségükbe beépített megoldási módokat a későbbi veszélyhelyzetekben készség szinten tudják használni.

6.3.6.2. ELLEN-SZER Program

Ez a bűnmegelőzési program a kisiskolások helyett már a középiskolások bűnmegelőzését célozza, mely 1993 óta működik Magyarországon. A program a középiskolás, 10-11. osztályos tanulókat (16-17 éves korosztály) érinti, ugyanis ők vannak leginkább kitéve a veszélyeknek, ezért az ott kifejtett bűnmegelőzés kiemelt fontosságú.

A fiatalok a program keretein belül az elkövetővé és áldozattá válás megelőzésének lehetőségeit, a kábítószer büntetőjogi összefüggéseit, valamint a korosztályt érintő egyéb körülményeket dolgozzák fel a rendőrszakember segítségével. A program másik célkitűzése a megelőzés mellett, a fiatalokban a rendőrségről tévesen kialakított negatív kép megváltoztatása.

⁹² KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF: 15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 46., 2009, Budapest, 222.

A programban oktatóként csak felsőfokú végzettségű rendőr vehet részt, aki ehhez megfelelő tapasztalattal és gyakorlattal rendelkezik, valamint a D.A.D.A.-ban szintén aktívan közreműködött. Nevelési módszerei az érzelmekre hatnak igazán, ezért módszertanában megjelennek a drámapedagógia eszközei is. A foglalkozás során folyamatában feldolgozzák az életben előforduló szituációkat, melyek során az alternatívák vizsgálatát követően felelős döntést kell hozniuk, majd közösen kiértékelik ezen döntések következményeit együtt tanulva mindezekből. A program alap tétele, hogy emelje a fiatalok biztonságát a legsúlyosabb devianciák, a bűnözés és a szerfogyasztással szemben.

2013/14-es tanévben induló új program a Bűnmegelőzési tanácsadó hálózat, amely az eddigi tapasztalatok alapján sikeresnek bizonyult. Célja a középiskolákban gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátása, valamint a rendőrségi prevenció témájú előadások prezentálása a fiatalok felé. Ennek érdekében az iskolákban egy speciálisan képzett, hivatásos rendőrtiszt teljesít szolgálatot a pedagógusok mellett.⁹³

A D.A.D.A. és ELLEN-SZER programok sikerességét támogató 2003 óta működik a Prevenció Médiatár, amely gyermekeknek készült, bűnmegelőzés témájú kisfilmeket tartalmaz és melyeket mára az ország minden területén, a jogosultsággal rendelkező iskolai bűnmegelőzési szakemberek oktatási célokra szabadon felhasználhatnak.⁹⁴

6.3.6.3. SZEM - Szomszédok Egymásért Mozgalom

Ez egy olyan társadalmi bűnmegelőzési program, amely már nem az iskolákra, a gyermek- és fiatalok számára korlátozódik, hanem a bűnmegelőzést kiterjedtebben valósítja meg. Célja, hogy megelőzze a lakóközösségekben előforduló bűncselekmények megvalósulását azáltal, hogy az egy lakókörnyezetben élők fokozottabban odafigyelnek egymásra, így biztonságosabb életkörülmények alakíthatók ki.⁹⁵

Előnyei, hogy ez által a lakosság aktívan részt vesz a bűnmegelőző munkában, könnyíti a rendőrség feladatait, jóval költséghatékonyabb más megelőző stratégiákhoz képest, valamint nem elvitatható a közösségfejlesztő szerepe sem az adott lakókörnyezet tekintetében.

⁹³ MEDVE JUDIT: im. 13.

⁹⁴ MEDVE JUDIT: im. 14.

⁹⁵ *Szomszédok Egymásért Mozgalom - Módszertani útmutató*, Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, 2002, Budapest, 4.

7. ÖSSZEGRZÉS

Mint láthatjuk, számos alternatíva lenne a szabadságvesztés kiváltására, de a legnagyobb probléma az, hogy a jelenlegi büntetőpolitikánkban abszolút a szabadságvesztés lett a tipikus büntetési nem.

Most az átlagosnak mondható 2-3 év szabadságvesztés kiszabása a jellemző, ehhez képest lehet a büntetés rövidebb vagy hosszabb idejű szabadságvesztés, ill. a végrehajtási fokozattal lehet a képet tovább árnyalni. Végző soron tehát „nincs nagy különbség” a szigorúbb és enyhébb büntetés között, mindössze néhány hónap, esetleg év. Ha például a szabadságvesztés helyett más jogkorlátozó –akár anyagi, akár speciális közösségi jellegű– szankciót állítanánk a büntetőpolitika centrumába, akkor sokkal jobban lehetne árnyalni a büntetési rendszert is, minőségbeli különbség lehetne a büntetések között.

Véleményem szerint, a megoldás az lenne, ha megváltoztatnánk a „tipikust”. A szabadságvesztés elkerülése érdekében az elkövetett bűncselekmény súlyához természetéhez mérten pénzbüntetést és/vagy közérdekű munkabüntetést alkalmaznánk főszabályként. Ahol a sértett és az elkövető is ehhez hozzájárul, minél szélesebb körben próbálnám a resztoratív igazságszolgáltatás keretében a jóvátétel intézményét alkalmazni, ezzel ugyanis mind a sértett, mind az elkövető, mind a büntetés-végrehajtási rendszer „jól jár”, nem beszélve másodsorban a kifejtett bűnmegelőzési hatásairól, melyeket fentebb már említettem.

Sajnálatos módon azonban vannak olyan bűncselekmények továbbra is, amelyek elkövetői számára nincs lehetőség a szabadságvesztésen kívül más – a büntetés céljának megvalósítására szintúgy alkalmas – büntetési nem kiszabására. Ezekben az esetekben továbbra is a szabadságvesztés büntetés az irányadó, azonban ezeknél kiemelten fontos, az intenzív pártfogó utógondozás mind a teljes büntetés kitöltése, mind pedig a kedvezményes szabadulás esetében. Így egy sokkal szélesebb spektrumú büntetési rendszer lenne a végeredmény, amely kellőképpen differenciált, a büntetések között nem csak mennyiségbeli, hanem minőségbeli különbséget jelenthetne, így akár a visszatartó erő is erősebb lehet, nem beszélve a gazdasági előnyökről, amelyek a börtönök „felszabadításával” járnának.

A bűnmegelőzéssel kapcsolatban úgy vélem rendkívül jó megoldás, hogy az utóbbi évek szabályozása a fiatalok számára helyezte a hangsúlyt. Nagyon fontos, hogy a fiatalok minél korábban értesüljenek az őket később fenyegető veszélyekről és ezek elhárításához szükséges lehetőségekről, valamint kiemelt jelentőségűnek tartom a megelőző pártfogás intézményét ezzel kapcsolatban. Álláspontom szerint a szakpolitikáknak lenne még hova fejlődni ahhoz, hogy kiküszöböljék azokat – az első sorban gazdasági jellegű – tényezőket, amelyek a bűnözés legfőbb kiváltó okai. A társadalmi bűnmegelőzés intézményeit úgy vélem erősebben kellene támogatni, nem elég azonban a feltételek megteremtése, az intézmények működését fenn is kell tartani, amely talán még nehezebb feladatot jelent.

Summa summarum, az elmúlt 10 év kutatási és fejlesztési tevékenysége eredményesnek tűnik, hiszen a szakemberek által megfogalmazott javaslatok jó része jogszabályi erőre emelkedett, a nagy reformáció eredményéről azonban elhamarkodott lenne még ítéletet mondani, hagyni kell, hogy a szabályozás kifortlja magát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BARABÁS A. TÜNDE – WINDT SZANDRA: Mediáció körben, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 51.*, 2014., Budapest, 185-204.
- [2.] BARABÁS A. TÜNDE – WINDT SZANDRA: Elterelés vagy elzárás? in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 41*, 2004, Budapest, 295-315.
- [3.] BARABÁS A. TÜNDE: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*, 2004, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest.
- [4.] BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről*, 1998, Eötvös József Kiadó, Budapest.
- [5.] BORBÍRÓ ANDREA: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 46.*, 2009, Budapest, 13-37.
- [6.] BORBÍRÓ ANDREA - KERÉZSI KLÁRA (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I.*, 2009, FRESH ART DESIGN KFT., Budapest
- [7.] DIÓSDI MÁRIA: Néhány gondolat a közérdekű munkáról, in FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR (szerk.): *Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére*, 2001, Pécsi Tudományi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs 191-197.
- [8.] GÖNCZÖL KATALIN: Devianciák, devianciakontroll, bűnmegelőzési stratégiák, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 119-134.
- [9.] GÖNCZÖL KATALIN: Kriminálpolitika és bűnözéskontroll Magyarországon, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok 47.*, 2010, Budapest, 72-86.
- [10.] GÖRGÉNYI ILONA: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntető ügyekben*, 2006, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest
- [11.] GRATZER-SÖVÉNYHÁZY GÁBOR: *A bűnmegelőzés rendszere*. Elérhető: <http://biztonsagpiac.hu/wp-content/uploads/2014/04/Gratzer-Sovenyhazy-Gabor-A-bunmegelozes-rendszere.pdf> (2015.10.09.)

- [12.] HERCZOG MÁRIA: Szemtől szemben a problémákkal és a lehetséges megoldásokkal, in HERCZOG MÁRIA (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel; kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról*, 2003, Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület, Budapest, 13-37.
- [13.] IRK FERENC: *Kétkedő kriminológia, A rizikótársadalom kriminálszociológiája*, 2012, Bíbor Kiadó, Miskolc.
- [14.] KEREZSI KLÁRA – KÓ JÓZSEF: 15 éves a DADA: a rendőrségi megelőzési program értékelése, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 46., 2009, Budapest, 216-249.
- [15.] KEREZSI KLÁRA – KOVÁCS KRISZTINA – PÁRKÁNYI ESZTER – SZABÓ JUDIT: A pártfogó felügyelet szerepe a bűnmegelőzésben, különös tekintettel a jogintézmény tervezett változásaira, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 52., 2015, Budapest, 148-191.
- [16.] KEREZSI KLÁRA: A közösségben végrehajtott büntetések; a helyreállító igazságszolgáltatás, in GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia*, 2006, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 667-685.
- [17.] KEREZSI KLÁRA: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében, in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok* 39., 2002., Budapest, 72-104.
- [18.] KEREZSI KLÁRA: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, 2006, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [19.] KISS ANNA: A közvetítői eljárásról in *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai tanulmányok* 43., 2006, Budapest, 241-264.
- [20.] KORINEK LÁSZLÓ: *Kriminológia I.*, 2010, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- [21.] KÖVÉR ÁGNES: A büntetés elméletének kritikai megközelítése I., in IRK FERENC (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXIII.*, 1996, Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet, Budapest, 86-116.
- [22.] KUNTZ ZOLTÁN – PANTALI ZOLTÁN: *Sopronkőhida, a legék börtöne*, 2014, Oriold és Társai Kiadó, Budapest.
- [23.] LÉVAY MIKLÓS: A „punitivitás” fogalma, koncepciója és a fogalom változatai a kriminológiai (pönológiai) szakirodalomban, in BORBÍRÓ ANDREA – INZELT ÉVA – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS – PODOLETZ LÉNA (szerk.): *A büntetőhatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz*, 2014, Elte Eötvös Kiadó, Budapest, 315-327.
- [24.] LYONS, LEWIS: *A büntetés története*, 2005, Magyar könyvklub Rt., Budapest.

- [25.] MÁROK SOMA: *Gondolatok a három csapásról*, Ars Boni jogi folyóirat 2014. évi pályázatára érkezett cikk. Elérhető: <http://www.arsboni.hu/gondolatok-a-harom-csapasrol.html> (2015.07.20.)
- [26.] MÁTYÁS FERENC: *Reintegrációs őrizet – új lehetőségek a büntetés-végrehajtásban*, Ars Boni jogi folyóirat. Elérhető: <http://www.arsboni.hu/reintegracios-orizet-uj-lehetosegek-a-buntetes-vegrehajtasban.html> (2015.08.06.)
- [27.] MÓNUSNÉ KISS KATALIN: A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásai in *Debreceni Jogi Műhely*, 1/2006. szám (III. évfolyam). Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_specialis_jellegenek_fobb_vonasai/ (2015.10.12.)
- [28.] NELLIS, MIKE: Electronic monitoring, satellite tracking and the new punitiveness in England and Wales, in JOHN PRATT – DAVID BROWN – MARK BROWN – SIMON HALLSWORTH – WAYNE MORRISON(szerk.): *The New Punitiveness. Trends, theories perspectives*, 2005, New York.
- [29.] ROSTA ANDREA: *A bűnmegelőzés elmélete, Pázmány Társadalomtudomány 3.*, 2006, LOISIR Kft., Budapest-Piliscsaba.
- [30.] *Szomszédok Egymásért Mozgalom - Módszertani útmutató*, Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, 2002, Budapest, 4.
- [31.] TARR ÁGNES: Beszámoló „A büntető szankciórendszer fejlesztésének lehetőségei” címmel megrendezett tudományos ülésről, in *Debreceni Jogi Műhely*, 1/2006. szám. Elérhető: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/beszamolobunteto_szankciorendszer_fejleszteteserol_konferencia/ (2015.12.10.)
- [32.] VÁRI ESZTER: Gondolatok a pártfogó felügyeleti munkáról, in *Háló – A Szociális Szakmai Szövetség hírlevele*, 2004/10., 5-9.
- [33.] VIGH JÓZSEF: Bűnismétlők, visszaesők, veszélyes bűnözők, in GÖNCZÖL KATALIN – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAI MIKLÓS (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözéskontroll*, 1999, CORVINA Kiadó, Budapest, 280-295.
- [34.] VIGH JÓZSEF: *Kriminológiai alapismeretek*, 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó Kft., Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] Emberi Jogok Európai Egyezménye, 13. Jegyzőkönyv.
- [2.] Európai Unió Alapjogi Chartája.
- [3.] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Első és Második Fakultatív Jegyzőkönyv.
- [4.] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).
- [5.] 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről.
- [6.] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

- [7.] 2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről.
- [8.] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- [9.] 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.
- [10.] 25. számú Büntető Kollégiumi vélemény.
- [11.] 23/1990 (X.31.) AB határozat.
- [12.] 5/1992 (I.30.) AB határozat.
- [13.] 46/1994 (X.21.) AB határozat.
- [14.] 8/2004 (III.25.) AB határozat.
- [15.] BH 1995.195.
- [16.] BH 1994.465.
- [17.] 17/2003. (VI.24.) IM együttes rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről, valamint ehhez kapcsolódóan egyes igazságügy-miniszteri rendeletek módosításáról.
- [18.] 1/2006 (I.6.) IM rendelet az áldozatsegítő támogatások igénybevételenek részletes szabályairól.
- [19.] 1087/2011. (IV.12) korm. rendelet A Nemzeti Bűnmegelőzési Tanácsról.
- [20.] 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről.
- [21.] 1744/2013. (X.17.) korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról
- [22.] 115/2003. (X.28.) OGY. határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról.

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- [1.] *Börtönstatisztikai Szemle*, 2015/1. szám statisztikai adatok. Elérhető: <http://bv.gov.hu/download/3/c2/f0000/B%C3%B6rt%C3%B6nstatistikai%20Szemle%202015%201.pdf> (2015.08.01.)
- [2.] Bűnmegelőzés Magyarországon: Társadalmi bűnmegelőzés. Elérhető: <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/25> (2015.10.06.),
- [3.] Rendészeti bűnmegelőzés. Elérhető: <http://bunmegelozes.info/?q=hu/node/15> (2015.10.09.)